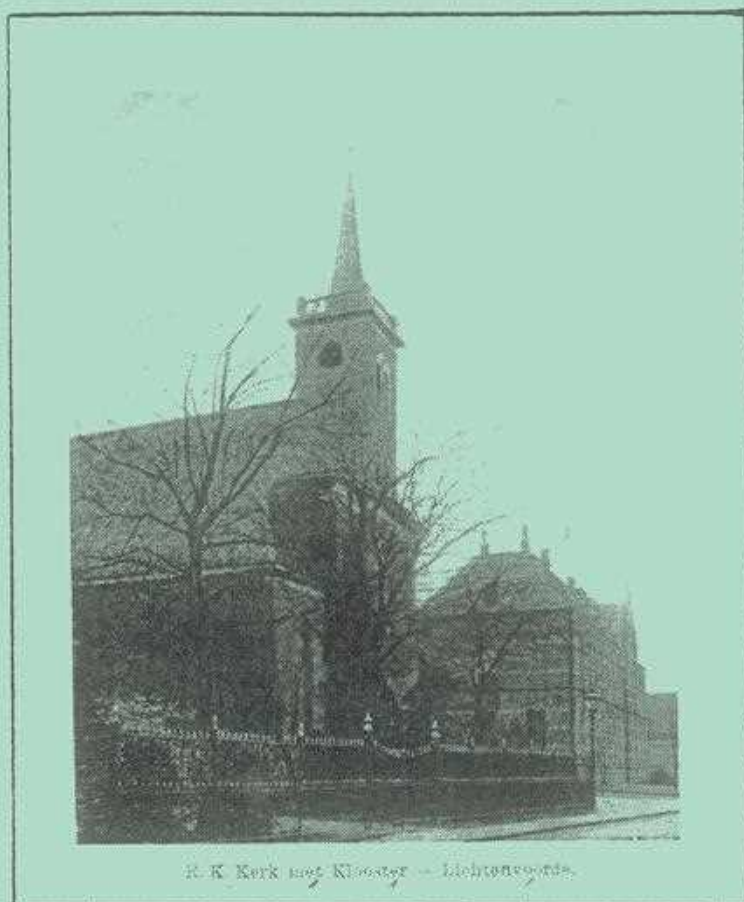

DE LICHTE VOORDE

periodiek van de
VERENIGING VOOR OUDHEIDKUNDE TE LICHTENVOORDE

R. K. Kerk met Klooster - Lichtenvoorde.

*'DE WATERSTAATSKERK' van de St. BONIFATIUS-PAROCHIE
te LICHTENVOORDE (1819-1913)*

No. 28

Januari 1994

HET BESTUUR zoekt iemand die als toetredend bestuurslid
de functie van SEKRETARIS wil waarnemen.

De taken van de sekretaris omvatten:

- * het zorgdragen voor de uitnodigingen van bestuurs- en algemene ledenvergaderingen;
- * het hiervoor samen met het dagelijks bestuur opstellen van de agenda;
- * het maken van verslagen der vergaderingen en 1 maal per jaar het Algemeen Jaarverslag.

Bovendien: het registreren, ordenen, opbergen en/of distribueren van binnengekomen stukken (leesmap), het bespreken van spoedeisende stukken met het dagelijks bestuur (event. kopiëren en opsturen) het evt. verzorgen van uitgaande correspondentie en het bijhouden van de leden-administratie en ledenmutaties.

Wie wil ons helpen deze taak te vervullen en onze zorgen te verlichten is van harte welkom!
Ook als U iemand kent, die U voor deze taak geschikt lijkt willen wij dat heel graag van U horen.

Namens het bestuur,

A.J.Vos, voorzitter

VOORWOORD VAN DE REDACTIE

Aan het einde van het jaar 1993 zijn we er weer in geslaagd no.28 van onze periodiek "De Lichte Voorde" van de copieermachine te laten rollen.

U zult er in aantreffen ná dit inleidend woord, verenigingsnieuws, weergave van een dia-lezing en eventuele mutaties.

Met het overlijden van ons lid Harry Kruij is ook een einde gekomen aan zijn regelmatige bijdragen aan "De Lichte Voorde". Meer dan 15 jaar heeft hij op die manier veel betekend voor onze vereniging. Hij was geboren in Lichtenvoorde en wilde er ook begraven worden.

In dit nummer zijn van zijn hand nog opgenomen een artikel over "brandgevaar" en draagt hij ook vooral bij aan de titel en de inhoud van "de poorten van het stedeke Lichtenvoorde", met inleiding en nawoord van een redactielid.

Onze gemeente-archivaris, de heer Henk Nijman leverde een bijdrage getiteld : "Het Volkspetitionement van 1878". Hierbij zij aangetekend, dat ook gezocht zal worden naar het smeekschrift van rooms-katholieke zijde uit de gemeente Lichtenvoorde. Wij hopen dit dan in één van de eerstvolgende periodieken te laten verschijnen.

Als derde in opeenvolging is voor U 'uitgeplozen en samengesteld' door A.J.Vos "Het pastoraat van N.Bruggink en J.H.Westerman" (1761-1823). met de daarbij behorende "Aanstelling door de Heer van Lichtenvoorde" van pastoor Bruggink. Hieraan is toegevoegd een schrijven van pastoor Westerman over "De armenzorg in Lichtenvoorde" uit 1822.

In periodiek no. 27 pp. 14 maakten wij gewag van het vertrek van twee rooms-katholieke pastoors. Ook de Ned.Herv. Kerk nam afscheid van hun predikant ds. F.A.Gijzel wegens vertrek naar Winterswijk.

Bij de restauratie van de Johanneskerk bleek de oude torenhaan in zeer slechte toestand. Een beschrijving hiervan door de architect.

Tot het verenigingsnieuws mag ook zeker gerekend worden het feit, dat de Vereniging voor Oudheidkunde te Lichtenvoorde met een stand aanwezig was op de regionale contactdag voor genealogie, boerderij- en streekgeschiedenis in Oost-Gelderland op Zaterdag 23 okt.1993 in het Erve Kots te Lievele. De bestuursleden te Brake en Vos lieten bezoekers genieten van een 15-generaties-stamboom van de familie Voss-Vosch-Vos, woonachtig op de Vosshorst-deVossestede-en het Voskeunen.

Ook streekgeschiedenis en kerkgeschiedenis was voorhandig in boeken als "De historie van Zieuwent" door J. en R. Boekelder en "Kerkhistorie in het hart van de Achterhoek" door A.J.Vos.

Onze periodiek "De Lichte Voorde" kreeg veel bekijks en wij hoorden veel lovende woorden over de verzorging ervan.

In het verslag van de Archeologische Werkgroep lezen we dat al in pre-historische tijden Lichtenvoorde mogelijk op de naam "Keistad" zou kunnen bogen.

Hopend weer voor veel leesplezier gezorgd te hebben, denken wij over een half jaar meer te kunnen laten zien en lezen over o.a. een project

*Scholtehuis "Het Groters"
ten westen van Winterswijk
richting Rommelgebergte*

*Scholtehuis "Brörink" in Radum
klassieke vorm*

transcriptie "Breucken Prothocoll" uit 1715 en een initiatief van het bestuur over herplaatsing van de oude gemeentepomp bij het nieuwe gemeentehuis!

Ondanks een goed verlopen 1993 maakt het bestuur zich ernstig zorgen over de vervulling van een aantal bestuursplaatsen.

ALLE LEDEN WORDEN OPGEROEPEN OF ZICHZELF KANDIDAAT TE STELLEN OF EEN PERSOON TE NOEMEN, DIE HIJ GESCHIKT ACHT ZITTING TE NEMEN IN HET BESTUUR VAN DE OUDHEIDKUNDIGE VERENIGING LICHTENVOORDE.

Ook roept het bestuur alle leden op zich actief op te stellen door het bijdragen van suggesties om onze vereniging nog meer inhoud te geven. Excursie-ideeën, inhoud periodiek enz. enz.

Gaarne opgave van kandidaatleden en suggesties bij de voorzitter, de heer A.J.Vos, Patronaatstraat 43, tel.: 75326

De redactie:

A.W.M.Polders, A.J.Vos, G.A.T.M.Nijs

ACTIVITEIT

Op 23 nov.1993 verzorgde de heer B.Dorrestijn voor de Vereniging voor Oudheidkunde te Lichtenvoorde een spreekbeurt, ondersteund met dia's, over het onderwerp:

BOERDERLIJEN ROND WINTERSWIJK

In de 17e eeuw hoorde Winterswijk grotendeels onder de Heerlijkheid Bredevoort. Heren van Bredevoort waren de graven van Lohn. De inwoners waren niet alleen onderdaan van, maar ze waren ook horig aan de Heer. Dit hield in dat bij overlijden een gedeelte van hun bezittingen aan de Heer verviel.

Ook het Stift van Vreden (vrouwenklooster) had horigen onder Winterswijk. De bezittingen van de Heer bestonden uit 'hoven'. Aan het hoofd van een 'hof' stond een "scholte", die als een soort rentmeester optrad. De scholte zelf was ook horig, maar moest er ook voor zorgen dat de overige horigen hun verplichtingen nakwamen. Met het verval van de adel raakte ook de organisatie van de hoven in verval. De eigendom van de hoven kwam, na veel procederen, over het algemeen bij de scholten terecht.

Van de scholten kan worden gezegd, dat er veelal onder elkaar werd getrouwd. Maar de bewoners van de hof kregen de naam van die hof. De familienaam was dus ondergeschikt aan de "huisnaam". Na Napoleon werd die naamsverandering minder eenvoudig.

De scholten waren nogal conservatief en hechtten aan bomen en bos. Hierdoor is het te verklaren dat er rond Winterswijk zulke mooie stukken landschap zijn ontstaan. Zo heeft elke buurtschap onder Winterswijk wel zijn eigen mooie plaatsen. (Winterswijk heeft maar één kerkdorp, de rest zijn buurtschappen).

Uit de prachtige serie dia's, die vertoond werden, waren enkele bijzonderheden die extra opvielen, zoals:

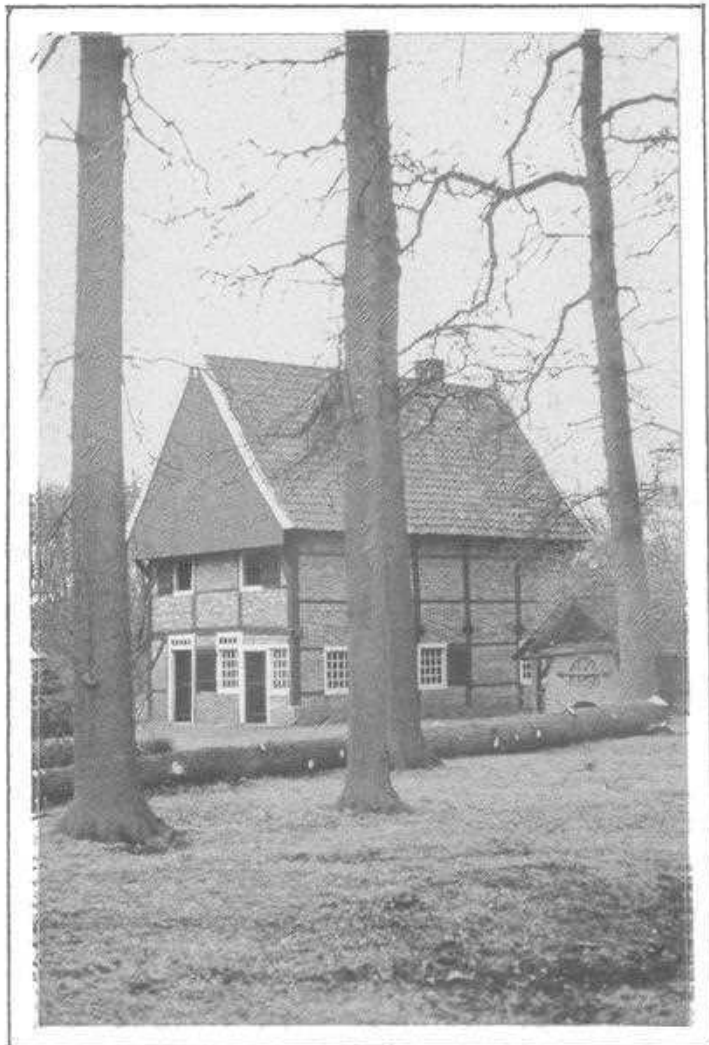
Ossebloed topgevels-: roodgeschilderde houten gevels.

Vakwerkgevels-: houten raamwerk, opgevuld met metselwerk of met 'want'd.w.z. twijgen met modder en/of koemest.

Rivieren-dwarshuis-: Veel scholten bouwden een woonhuis 'dwars' op de

't WOOD: "De Stroete"
met 'wevershuusken

HUPPEL 't Kossink"
de spieker

boerderij. Het woonhuis vaak met 2e verdieping.

Spieker-gebouw-: voor graanopslag, klomphuiske, waevehuuske, radmakershuuske, gebouwtjes waar resp. klompen gemaakt, geweven werd en waar houten wielen werden gemaakt.

Aardappelschuur-: om aardappelen vorstvrij te kunnen bewaren.

Putaker-: om water uit een put te kunnen halen.

Gebint-; houten skelet van een bouwwerk, niet met spijkers, maar met een "pin en gat" bevestiging.

Dat de heer Dorrestijn een echte streekkenner is en een boeiend verteller hebben de aanwezigen kunnen vaststellen. Dat een groot gedeelte van de verhalen in het dialect werden verteld gaf nog een extra dimensie aan het geheel. Ongeveer 90 mensen hebben genoten van deze mooie avond.

Verschillende van de op de dia's getoonde boerderijen en landschappen zijn ook opgenomen in de "Kastelenroute Oost Gelderland" en in de "Buurtschappenroute", een onderdeel van de Kastelenroute. Dus is er ruime mogelijkheid om deze schilderachtige plaatsen zelf te gaan zien.

H. te Brake

DE POORTEN VAN HET STEDEKE LICHTENVOORDE

Inleiding van de redactie

Dit artikel gaat meer over de "poorten", dan over 't stad zijn. Het artikel: "De gemeente Lichtenvoorde en haar bestaansbronnen", uitgegeven door het economisch technologisch instituut voor Gelderland, (aug.1953) schrijft:

"Het feit, dat de Heren van Borculo en later die van Wisch het slot niet of zelden bewoonden, heeft als gevolg gehad, dat Lichtenvoorde zich niet tot een volledige stad heeft kunnen ontwikkelen. In het boek "De tegenwoordige staat der Verenigde Nederlanden" anno 1741 en in de beschrijving van Dr. J.A.B.M. de Jong : "Holland in vroegere tijd" leest men:

"Het belangrijkste, dat men hier aantreft is het Open Stadje en het Slot Lichtenvoorde. Het Stadje is klein en heeft maar eene Poort".

Niet duidelijk is of bedoeld wordt : één stadspoort en/of ook nog één burcht- of slotpoort.

Verderop zullen wij tegenkomen uit een aantekening van Ds. Rochlingius de term "stadt" voor Lichtenvoorde en in een brief van Burgemeester en Schepenen van Borculo "vlecken".

Ook vermeldde Pater Reinders OFM in 1979 in "De Lichte Voorde" nr.12 pp. 35:"De boerderijen Rouwhorst, Storkhorst,Dorsthorst,Katershorst en Voshorst lagen op een horst.Hiermee wordt bedoeld een hoog gelegen gebied:19.5 m. boven N.A.P. Voshorst komt ook als Vosstede en tenslotte zonder achtervoegsel als Vos. In de zestiende eeuw had deze boerderij de wacht op het kasteel Lichtenvoorde".

Anno 1660 den 2 April.

Als mede syn Grachtlyc bethand
hotia krenypte van papier en moncken soot
predicke als betrecken der krancken 4 wilek
indit ontic hartelicheit als oet dits stadt
soo by dayt als naelt gescheit op dule luge
we militair persoon dat toe inpres in
last kittinge moelke vromen luyde
ende alsoo die povetende b aack te open
blive indi sodanig vromen person in
laten vromen; dat alle die partien vromen
vromen andicere in syni pleitli mocht g
vromen.

Voor de volledigheid van het gehele artikel en de aanvulling, die zowel de aangehaalde aantekening van 2 april 1660, als ook de brieven uit het Landesarchief Münster van 18-10-1589, 13-6-1590, 25-7-1594 en 8-4-1609 geven, zal in het nawoord van de redactie eveneens gewezen worden op de akte van 11 juni 1516, vermeld in de periodiek nr.21, pp 9 t/m 12.

Uit een aantekening van Ds. Wilhelm Rocklingius (1648-1677) in het Notulenboek van de Ned.Herv.Gemeente te Lichtenvoorde, gedateerd 2 april 1660:

"Alsmede sijn Graefflicke Graede bekent te maken het inkruypen van Papen (roomse priesters) en Monnicken, soo oick predicken als besoecken der krancken, 't welck in dese Heerlickheyt als oock in dese Stadt soo by daghs als nachts geschiet, (opdat sulcks door een militair persoon, daertoe express en lasthebbende mochte voorsien worden, (omdat) ende alsoo die Poorten des nachts open blyven ende soodanige per-soonen ingelaten worden, dat also den Poorter paaps synde, eenen anderen in syne plaetse mochte gestel".

(Tot zover citaat.)

Volgens Harry Kruip blijkt uit dit laatste, waar sprake is van die Poorten en den Poorter, dat er nog een andere poort was. Doch hij spreekt slechts van één Poorter.

Deze stadspoort (de Munsterpoort) moet gelegen hebben in de Rentenaarstraat (tussen de huizen van Theo Ravesloot en te Welscher-van Aalst).

Uit nieuwe gegevens van het Landesarchiv Münster komt echter naar voren, dat er ook nog een Borchtpforte bestaan heeft en dat deze ook een Pfortverwalter had. Duidelijk blijkt dit uit de Gerichts-akte van 18 oktober 1589, zoals te lezen valt in de bijdrage van Harry Kruip.

DE POORTEN VAN HET STEDEKE LICHTENVOORDE

In het boek "De tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden" anno 1741 staat vermeld: "De Heerlykheid Lichtenvoorde ligt tusschen de Heerlykheden Breedevoort en Borkelo. De Baron van Heide is er tegenwoordig Heer van. Hy stelt er eenen Rigter, een Landschryver en een Advocaat-Fiscaal aan. Het byzondere, dat men er vindt is het Open Stadje en het Slot Lichtenvoorde. Het Steedje is maar klein en heeft maar eene Poort. De Gereformeerde Kerk wordt er door eenen Predikant bediend. Van de vonnissen te Lichtenvoorde geweest, valt beroep aan het Graafschap Zutphen".

Van deze summiere beschrijving van het Steedje Lichtenvoorde uit het jaar 1741 is voor dit artikel echter het enkele gegeven van belang, dat het slechts één Poort heeft. Dit in tegenstelling tot een aantekening van Ds. Wilhelm Rochlingius in het Notulenboek van de Ned. Herv. Gemeente te Lichtenvoorde, dd. 2 april 1660. Hierin schrijft hij:

"Alsmede syn Graefflicke Graede bekent te maken het inkruypen van Papen en Monnicken, soo oick predicken als besoecken der krancken, 't welck in des onse Heerlickheyt als oock in dese Stadt soo by daghs als nachts geschiet, (opdat) sulcks door een

militair persoon, daertoe express en lasthebbende, mochte voorsien worden (omdat) ende alsoo die Poorten des nachts open blyven ende soodanige personen ingelaten worden, dat also den Poorter paaps synde, eenen anderen in syne plaetse mochte gestelt worden"

Uit dit laatste blijkt, dat er nog een andere Poort was, doch hij spreekt slechts van één Poorter namelijk van de Stadspoort, (de Munster poort) gelegen in de Rentenierstraat (tussen de huizen van Theo Rave-sloot en Te Welscher-van Aalst). Uit nieuwe gegevens van het Landes-archief te Münster komt echter naar voren, dat er ook nog eene Borchpforte bestaan heeft en dat ook deze een Pfortverwalter had. Destijds heeft ons oud-medelid, de heer Th.Thielen herhaaldelijk gevraagd of ik ook een oplossing had van dit gegeven. Doch toen kon ik hem ook niet helpen. Hij kon toen namelijk niet verder komen met zijn reconstructie van het oudste gedeelte van Lichtenvoorde, nl. de Ganzemarkt. Vroeger "den Plas" genaamd. Voor alle duidelijkheid en bewijs volgt dan nu het betreffende stuk en Gerichts-akt van de Bürgermeister und Scheffen zu Borckelo, berustende in het Landesarchiv Munster onder no. 504 nr. 7a.

Ad Instantiam (verzoek) Johan Marckelinck umme auf gerichtlicher vuerbottingge (aanzegging), ist gekommen und erschennen Tonniesz Tymmerman und zu Gott und das Hillige Evangeliumgeschworen, gesacht und bekandt dasz er ungefehrlich negen Jahr lanck bei Zeitten der Wolgebornen Frauwen Maria, gehorene Gravinne zur Hoya und Broickhüsen, Gravinne zu Bronckhorst und Frauwen zu Borckelo etc. Wedtwe, eyn Portener in der Posten des Vlecken Lichtenfonde gewesen, und Jarlix ausz der Wyndemollen daselbst (de windmolen te Lichtenvoorde) zur belohnunge entfangen zwei molder Roggen, item eyn voder (voer) Hoyre ausz desz Herrn landt, zwei Schwine mast (het recht om twee varkens in het bos van de Heer te drijven) wann mast gewesen. (wanneer er eikels waren), und zwei voder Torves. Und nicht anders gehort, dann dasz seine VürVatteren (voorouders) imgleichen diese belohnunge empfangen. Sage und deponiert (getuigt) auch andersz zur avest (ter andere zijde), dasz er drey Jahren die Borchtporte bey Zeitten wolgedachter (in goede geheugenis) Gravinne zu Lichtenfondt verwaltet und verwaret, und Ime wall bewuszt, dasz Johan Marckelinck als Portener der Posten des Vlecken daselbst Jarlix al sulcke bezoldunghe oder verdienst gehat, wisse aber nicht ob desz Torves eyn oder zwei foder gewest. Wie er sulcks myt Eide bekreffiget.

Actum am 18 October anno 1589.

Wir Bürgermeister und Scheffen zu Borckelo,

Bovengenoemde "Borchpforte" moet echter gestaan hebben achter op de Ganzemarkt (waar nu Jan Mellink woont), die toegang gaf tot de brug over der gracht naar het Kasteel, geflankeerd ter linkerzijde door het zogenoemde Sillevoltshuis met het Brouwhuis, en ter rechterzijde door het zogenaamde Weeshuis -drie woningen onder een kap, waarin zeer waarschijnlijk het dienstpersoneel van het kasteel woonde. Dit laatste gebouw werd in het midden van de vorige eeuw afgebroken om plaats te maken voor een nieuwe school. Deze school heeft dienst gedaan tot de Openbare school aan de Dijkstraat werd gebouwd. Door ontsluiting van het Domein-archief bestaat er goede hoop, dat er binnenkort duidelijke gegevens aan het licht komen.

Uit een brief dd.13 juni anno 1590 blijkt, dat Johan Marckelingh is overleden en verzoekt Sophia, *eheliche Tochter van Johan Marckelingh,*

mede namens die sempliche nachgelaszenen Kinder om uitkering van zijn verdiende belohnung von dem Pforten vernahrung zu Lechtenforde, zijnde 9 molder 1 scheffel Roggen und 7 molder 1 scheffel Boekweitzen,

In antwoord hierop schrijft de "Verordnete Stadtholder de Münsterische Rechen Cammer", dat hij de brief ontvangen heeft und wall zu handen gekommen, doch dat hij geen bewijs heeft, dat Johan Marckelingh tijdens zijn leven en tho siner Abgang door de Weduwe von Borckeloe und Gravinne zu Bronckhorst was aangesteld. Evenwel kon hij goedvinden, dat Johan Marckelinghs Sohn Wessel tot Pfortner van Lichtenvoorde zou worden aangesteld met dezelfde bezoldiging die zijn vader had. Doch eerst moest hij zijn plichtsbelofte en eed leisten.

Ruim vier jaar later, aldus een brief van 25 juli 1594, klaagt Sophia mede namens hare broeders en zusters, dat zij annoch nitt eine Litter zum Antwurdt empfangen hat, doch evenwel werd aangemaand door de Rentmeesteresse van Borculo over de pacht van een stukje land, in de veronderstelling, dat dit mede tot haar vaders poortwachterbezoldiging behoorde. Hiervan kon ze het bewijs leveren, omdat velen in Lichtenvoorde hiervan wisten. Tevens verzoekt ze in haar brief om uitbetaling van die verdiente besoldung unseres lieben Saligen Vatters, oder aber die nachstehende Pfacht da jegen abgezogen werden müghen en de Rentmeesteresse van Borculo te berichten damit wir dieserhalb Iner Pfendung enthoben werden müegen. Dessen thun ich mich unterthäniglich getroisten und geschehet uns armen Leutten daran ein barmhertziges werck, dasz wir mitt unseren gebett alle gerne zu Gott vorbitten wollen.

Tot slot is er nog een brief, dd. 8 april anno 1609 waarin Wessel Marqueringh (Marckelingh) de Heren in Münster mededeelt, dat hij nu ettelijke jaren als een unschuldiger Diener der selben Pforte zu Lechtenfort verwaret und das Pfortner Amht so viell nur mensch und möglich gewesen ohne rheue getraulich bedienet, für welchen dienst er nitt mehr genossen als Järlichx drei molder Roggen und ein klein Gardeken (tuintje) da mann ungefehr drie spindt Linsamen (lijnzaad) seien kann, mit das Hausz an der Pforten stehende.

Nu is echter de toestand van dat huis zo bouwvallig, dat, indien er nu niets aan gedaan wordt, het gewis onlangs geheel vervallen moet. Daarom verzoekt hij de Edele Heren in Münster hem jaarlijks voor het onderhoud groszgünstig ein Reichs Daler te willen toelagen en opdracht te willen geven opdat het huis moge gerepareerd worden. Daran bewisen Euch Ehrw. Gestr. Edle Günstige mich ein trostliches werck, welches der Almechtiger mit miltreichen Segen zweifels ohne gnedichlich vergelten wird.

Harry Kruij.
Aalten.

Bron:
Landesarchiv Münster 504 nr. 7a

Harry Kruij publiceerde in "De Lichte Voorde":

- * dec. 1977 nr. 8 De Lichtenvoordse schutterij.
- * aug. 1978 nr. 9 De grote steen.
- * dec. 1978 nr.10 Sociale zorg rond 1700.
- * sept. 1979 nr.11 Dodencultus.
- * dec. 1987 nr.19 Herberg/tapperij "Het Witte Kruis".
- * jan. 1990 nr.21 Begrafenissen te Lichtenvoorde.
- * dec. 1990 nr.22 De Kerckespraeken of Afkondigingen.
- * juli 1993 nr.27 Een gerechtszitting.
- * dec. 1993 nr.28 De poorten van het stedeke Lichtenvoorde.

Brandgevaar.

Harry Kruij was en voelde zich op en top Lichtenvoordenaar. Ofschoon hij jarenlang een zaak in Dinxperlo dreef en de laatste vier/vijf jaar aan de Damstraat in Aalten woonde, deed daar niets aan af.

Wij kunnen hem als Bestuur van de Vereniging voor Oudheidkunde te Lichtenvoorde alleen maar dankbaar zijn dat hij van 1977 t/m 1993- ruim vijftien jaar lang- heeft willen bijdragen aan het uitzoeken en op schrift stellen van de "ware feiten", zoals deze zich in het verleden hebben voorgedaan in Lichtenvoorde en omgeving.

Het bestuur.

Nawoord

Deze burchtpoort had eertijds als Pfortverwalter/Poortwachter Johan Vosshorst van ca 1500-1550, zoals blijkt uit de Acte "Vrijheit van Vosses stede aent Weel gelegen", verleend im Jaare unsers Herrn, Dusent vifhundert sestiene,-(11 juni 1516)- up H.Dage Barnabe Apostoli.

Johan Vosshorst, portener to Lichtenforde, zijn vrouw en 5 kinderen kregen hun huis met eener Maeten (koeweide) und Gaerden (tuintje). Gelegen tussen Lankvelds kamp en 't Weel, dienstvrij, en zij zelf vrijstelling van alle diensten ten behoeve van de graaf; hetzij bij dag, hetzij bij nacht, te waken of te posten.

Om sinnen trouwen dienstes wille (voor 't trouw uitoefenen van zijn beroep als poortwachter), die hij voor zijn jonker gedaan heeft und vortan noch doen sall, d.w.z. hij bleef nog in functie!

Vrijheit van

Wosshorst

amt Vossell

gelegan.

Zie: De Lichte Voorde nr.21 bl.9 t/m 12
"Van één tot twee stadspoorten in
Lichtenvoorde "

Johan Wosshorst portener to Lichtenforde und 't stede
sin vofte Gueffenen, und wachte sinen voften Lunden
als Brandt, Johan und Driwick, fanna, Maede
Wosshorst; Swadren und Driwick, van Gueffenen
mit eener Maeten und gaerden, gelegan
tuffen Lankveldes Camp und Vossell in der
Gueffenen in der Stadt van Lichtenforde Dienst
vrij, und giffte geganen van alle Diensten
Gott sie by Dage offte moeste, Lunden offte Swadren
om sinen trouwen Dienstes wille, Van sie minen
Eden L. Jonckhoren gadeen giffte, und vortan noch
doen sall

AJKos

Brand

BRANDGEVAARInleiding

Dat zo menig oud Gebonds-huis in de bovenbalk van de In-deure de inscriptie voerde: "God zegene dit Huys en beware het voor Storm en Brand ", is niet zo verwonderlijk. Want dit was de grootste ramp, die de mensen in vroeger tijd kon treffen. Men werd in een keer straatarm, want er waren toen geen Brand-kasten of verzekeringen. Men was geheel op liefdadigheid aangewezen. Betrof het een enkel huis, dan was de schade nog te overzien en kon dit plaatselijk met giften en gaven geregeld worden. Doch als brand ontstond in een dorp, waar de huizen zo dicht op elkaar stonden, dan betekende het een ware ramp.

Een voorbeeld hiervan is de grote brand in het dorp Varsseveld in het jaar 1723, toen het gehele dorp en de kerk een prooi der vlammen werd.

In de annalen van Lichtenvoorde wordt voor het eerst in het jaar 1684 melding gemaakt van zo'n droevige ramp. Er wordt niet vermeld, hoe de brand is ontstaan, noch het aantal huizen of slachtoffers, doch de dominee schrijft alleen in het Notulenboek van de Ned.Herv.Kerk het volgende:

"Dewyl by het droevig noodlot van den brand in onse plaetse op den 30e September ontstaan, het grote hinder en ongemack bevonden is van de verlegen lederen emmeren, welke meest in't gebruik seer haastig bodemloos en sonder hengsels gesien wierden, is 't verstaen en met den Koster geaccondeert, dat also tot 26 in getall kdoems ingesatt en gerepareerd sullen worden, die bequaem mochten syn om in noot gebruyckt te konnen worden, waervoor hy (deselve gevisiteert en well bevonden synde) sall ontfangen 6 gld. Sall oock gehouden syn deselve Jaerlix op seeckeren tyt met traen (die de Kerckmeyster hem betaelen sall) well te voorsien en te onderhouden. Is mede belast, dat de Schoolmeyster noch een tweede lange ladder en de Kerckmeyster twee groote yseren branthaecken sullen verveerdigen, en neemt oock het Ge-richte aen door den Rentmeyster eenige nieuwe brantemmers te sullen beschicken, opdat de Gemeente in onverhoopte nootval van allen deser beter mochte konnen gedient werden".

Op last van Syne Excellentie den Hoghwelgeboren Heer Frederick Vrijheer van Heyden, Heer van Lichtenvoorde, dd. 29 aug.1706 laat Christiaan Stumph de Koster in een speciale Kerckenspraeke de Ingezetenen van de Stadt en Heerlykheid Lichtenvoorde weten, dat het verboden is om vlas om of by het vuur op den Heert of in Backovens te warmen en te drogen en des avonds by 't licht vlas te hanteren. En ook tevens met een aangestekenen pyp taback daermede rookende in dese plaetse sal mogen over de straete gaen, op poene van twee daelders. Het is ook best te begrijpen dat er harde maatregelen moesten worden getroffen, gezien de uiterst brandbare materialen waarmee de huizen waren gebouwd. Practisch alle huizen waren zgn. 'Gebondshuizen', dus van hout. De daken waren met stro of riet gedekt. Van muren kon men niet spreken, want deze bestonden uit elzen wandstaken, doorvlochten met twijgen sprakelen hout (vuilboom) met leem en koemest besmeerd. Dus alles was uiterst brandbaar. En als men daarbij bedenkt, dat men in die ruimten de rogge, haver en bonen dorste en het vlas braakte bij een open vuur, de zgn. Raa-koele, dan wordt het begrijpelijk dat het brandgevaar zeer groot was. Hoewel de toen dienstdoende Nachtwaker Hendrick Preustinck als taak had om bij zijn omgang door het dorp vooral op brand te letten en speciaal bij "swaer onweder op de straete te syn", was dit een

schier onmogelijke taak en kon hem niet verweten worden dat de inwoners binnenshuis roekeloos handelden met vuur. Laat staan bij bliksemingslag, want daarvoor was hij totaal machteloos. Hij kon niets anders doen dan op zijn hoorn blazen en brand roepen! Zijn zoon en opvolger: Frederik Hendrik Stumph, die na hem Richter was in Lichtenvoorde, deed op 29 Mei 1730 een zelfde waarschuwing aan de bevolking met de volgende woorden:

"De Heer Richter Frederick Henrick Stumph in ervaringe gekomen synde en oock daegelyks siende, dat het roekeloos Taback roocken soo op straeten als in schuyren en dorsvloeren wederom in swang begint te gaen en gaat, voornamentlyck des avonts door dronckene menschen, waerdoor te duchten is dat daerdoor een ruyneuse Brandt in deese plaetse moghte te ontstaen, waerdoor ('welck Godt verhoede') de geheele plaetse soude konnen in de assche geraecken. Waerom mits deesen alle Borgeren en Ingesetenen deser Stadt en Heerlyckheyt, hy zy wie hy zyt en vorders Allen en jegelycken, hoedanigh hy mochte weesen, alsnog gelast word sikh van het Taback-roocken op straeten en dorsvloeren en schuyren te wachten, soo well by avondt als by dagh, op poene van eenen Daelder hoete, soo dikwils ymandt sal bevonden worden sulx gedaen te hebben, en sulx well aenstonds, soo drae hy daerover aengetroffen wordt, betaelen by poene van parate executie" (uitvoering)

Alsof hij wel een Profeet of een vooruutkieker was, zo was het den 5den September werkelykheid. Op die dag werden er 17 huizen, waarin zich 28 woningen bevonden in de as gelegd, en zo verder wordt vermeld, werden "diemenschen daerdoor van allen haeren voorraedt van Koorn, Hooy en Stroo neffens haere Mobilia berooft. Soo is daerop ten eersten, soo tot soulaes van Menschen en Vee, eene collecte aengesteld van Huys tot Huys in deese Stadt en Heerlyckheit, waerby een merckelycke soo aen Coorn met het stroo als andersints voor deselve verbranden is gecollecteerd geworden. En hetwelck oock onder deselve aenstonts van Huys tot Huys is verdeelt en by yder pro quota is geprofyteert. Of er nog mensen of vee bij omgekomen zijn, vermeldt dit bericht niet. Menschen zeer zeker niet, want anders was dit zeer zeker bekend gemaakt en het weinige vee, dat de dorpsbewoners hadden was zeker op de weide, behalve de sikken, die ieder huisgezin had. Wel staat hierbij aangetekend, dat Charlotte Maris, Vrouwe van Lichtenvoorde de "verbrande" onderdanen begiftigde met 2 Pistolen (muntstukken) tot een geldswaarde van 18 gld. en 18 stuivers, benevens nog 64 pond vlas, soo op Haer Hoogh Welgeboorne ordre op en aen de "verbranden" is verdeeld geworden. Gezien de grote materiele schade was het voor de plaatselijke ingezetenen niet doenlijk om alles zelf te bekostigen. Er werd dus een comité gevormd onder voorzitterschap van de Richter Frederick Henrick Stumph, welker leden de steden en dorpen in de Graafschap bezochten met het verzoek om hulp. Het zou te ver voeren om iedere gift van stad of dorp hier te vermelden. Doch de grootste gift is toch het vermelden waard. Namelijk die van de Landelijke Overheden, welke ik hier woordelijk laat volgen:

"Staat van soodanigh geldt als door het Wel Edele Gerichte van Lichtenvoorde voor de alhyn verbranden, soo by Haer Edele Moogende de Staeten deeser Provintie als oock by haer Edele Moogende de Quartieren van Veluwen en deese Graefschap Zutphen zyn gecollecteerd en by het Gerichte op Ordre van Haer Edele Moogende Heeren Gedeputeerde Staeten deeser Graefschap binnen Zutphen afgehaelt, en op heeden volgens haer Edele Moogende Distributie en Ordre op heeden den 12 July 1736 onder de verbranden syn verdeylt ter summa ad Twee Duysent seevenhondert en

vyftich gulden en twee stuivers".

Dit bedrag werd verdeeld over de 17 huisbezitters. Deze kregen elk ieder f 159,—. Het restant werd toegewezen aan de herbouw van de School. Zeker als gemeenschappelijk bezit. Omdat dit verslag niet volledig is bewaard, weten wij niet of de huurders of inwoners ook nog wat toegewezen kregen ! Er is echter ook nog een tegenrekening, dus een van kosten van de collecte, die nog te vermelden waard is.

"De Heer Righter praetendeert voor alle syne moeyte, hooftbreecken, schryven en vryven soo hier annex te sien is en over het collecteren heeft moeten geschieden, alsmeede over het opleeveren en verdeylen van het gecollecteerde Coorn NIETS! Gelyck oock niet de Coornoten des Gerichts en Pastor Monhemius cum Consistoria, maer vereeren deselve alle ter opkouw van het alhyr verbrande Schoolhuys. Neemende dus vooraff uyt die voorschreven penningen om die reedenen als anders en ter Schools opkouwinge de summa ad f 150,—

De Heren waren dus wel zeer sociaal voelend! Misschien is het wel interessant te weten aan wie deze verbrande huizen toebehoorden. Daarom laat ik deze hieronder volgen:

- Nr. 1. *De Schoole, een huys en een woninge. Omdat hier de handtekening van het ontvangen geld ontbreekt, blijkt het niet een eigendom van de Schoolmeester of de Kerk te zijn, maar dat het een eigendom is van de Gemeenschap of de Marcke.*
- Nr. 2. *Derck Hendrick Huyninck, een huys en een woninge. Dit is het huis waar later Antoni Manschot uit Harreveld bij in trouwde en van de Erven kocht.*
- Nr. 3. *Caspar Reul, een huys en een woninge. Dit huis stond achter nr. 2.*
- Nr. 4. *Tonnis Woorts en Harmen Zeegendijck, een huys met twee woningen. Dit pand stond ook achter no. 2.*
- Nr. 5. *Berent Hulshoff de Snieder, een huys en een woninge. Zijn zoon was hoedenmaker. Later trouwde te Poele en nog later Averdunk hierbij in.*
- Nr. 6. *Reynder Planter en Berent Hulshof-Rietbergh, een huys met twee woningen. Later woonde hier Hulshof met de bijnaam Planteman. Dit huis stond direct naast nr. 5.*
- Nr. 7. *Geurt Bijvanck, een huys met een woninge. Deze had hier een smederij.*
- Nr. 8. *Christiaen Silvolt, een huys en een woninge.*
- Nr. 9. *Willem Elfferinck, een huys en een woninge. Deze Elfferinck had een bakkerij en kwam van Amsterdam. Merkwaaardig is, dat voor ontvangst van het ontvangen geld werd getekend door Anne Mechteld Ceunen, weduw van wijlen Tonnis Bytteman. Vandaar dat deze Elfferinck de bijnaam kreeg van "Bieteman".*
- Nr. 10. *Derck Govers, een huys en een woninge.*
- Nr. 11. *Jan Lanckhof, een huys en een woninge.*
- Nr. 12. *Berent Zyronden, een huis en een woninge.*
- Nr. 13. *Garrit Hollewegh en de wed. Hulsevoort, een huys en twee woningen. Zijn zoon was huisslachter en werd genoemd Drikus van Nollens zienen Manus. Dit was het bekende Sloekshuis, in het Haagje.*
- Nr. 14. *Jan Tongerlo, Hendrick Heusels en Harmina Elberinck, een huys en drie woningen. Later was dit Olyslager, waar de ons bekende Herman Olyslager (van 't licht) geboren is.*

Nr.15. Jan Keisinck, een huys en een woninge.

Nr.16. Gerrit ten Ham, Teunis Noonts, Jan te Boekelder en Hillecken Schreurs, een huys en vier woningën.

Nr.17. Heyle en Wendele Timmermans, een huys en twee woningën.

Zoals ik reeds in een eerder artikel heb vermeld, stonden deze huizen rechts van de Varkensmarkt (toen heette het de Kattenhage) en het Haagje.

Na deze brand werden er radicale maatregelen genomen en werd bij Mattias Kachel, Meester Koperslager te Wezel een brandspuit gekocht, welke 13 oktober 1753 werd geleverd. Een jaar later werd aan Jan Hopman, Meester Schoenmaker te Aalten opdracht gegeven om de slang van de brandspuit te visiteren en na te zien. Doch bij examinatie werd bevonden, dat niet alleen 't water op verscheidene plaatsen met grote straelen daer quam uytbersten, maar ook dat dezelve in 't geheel niet goed was gespannen en desgewenst wilde hy dit mankement met Eede conrohereeren. Het was zeker nog binnen de garantietijd.

Tot slot nog een verslag van een protocol, opgemaakt door Hermanus van Lochem, Veldwachter, gedateerd 12-10-1821, wegens het pijp roken op de openbare straat. Kennelijk in de Rentenierstraat.

Hermanus van Lochem, Veldwagter dezès Schoutampts heeft op heden den twaalfden October, een duisend agthondert een en twintig aan my Mr. Anne Hendrick Hummelinck, Schout te Lichtenvoorde geklaagd, dat hy op Donderdag den elfden dezer maand des avonds omstreeks negen uren in 't rondgaan langs de straten by het huys van Frederik Holleweg (later Holkenborg Stammers in de Rentenierstraat) hadt ontmoet zekere Jan Berent Westerman (Bakker en later Bakker Stottelaar) te Lichtenvoorde woonagtig, zoon van Antoni Westerman, en gezien dat dezelve een brandende pijp zonder dopje daarop in de mond en alzoo op de publieke straat gerookt hadde, zodat 't vuur uit de pijp op straat nedergevallen was. Dat hij Veldwagter zulks ziende en tegens denzelve gezegd hebbende, dat hij 't vuur uit de pijp moest waaren en een dopje daarop doen, Jan Berent Westerman toen onder eenige vloeken op brutale wijze geantwoord hadde, dat dit hem Veldwagter niet raakte. Dat hij Veldwagter dat gezegde beantwoord hebbende met te zeggen: "dat willen wij dan eens zien of 't mij ook raakt", en dat meergemelde Jan Berent Westerman wederom onder grote vloeken hem Veldwagter beantwoord hadde met de woorden (na agter wijsende) daar (met eerbied gezegd) blaast mij agter in de, ik vraag na geen Schout of Adressor. Tot getui-gen welke daarvan min of meer kunnen verklaren en daarkij present zijn geweest bijbrengend, de personen van Garrit Jan Keusink en Jan ten Have, beide Landkousers te Lichtenvoorde. (Beide woonden in het zgn. Weeshuis waar later de school werd gebouwd en nu bewoond wordt door Jan en Theo Mellink). De voorzeide getuigen Garrit Jan Keusink, Landkousen alhier, oud zeven en vijftig Jaaren en Jan ten Have ook Landkousen alhier, oud vijf à zes en zestig Jaaren gecompareert en over 't gemelde voorschreven ondervraagd, hebben verklaard, dat alles, althans voor zoverre de woorden: "daar blaast mij agter in of ik scijt U allemaal wat", betreft zo te zijn gebeurd en voorgevallen als door den Veldwagter opgegeven, terwijl de eerst genoemde getuige verklaarde wel gehoord te hebben dat voorgemelde J. B. Westerman verders gezegd hadde: "ik vraag noch na den Schout noch na Uw", daarmede denkelijk den Veldwagter bedoelende, en de tweede getuige verklaart dergelijke uitdrukkinge niet verstaan of gehoord te hebben.

PLACCAAT.

DE STAATEN des Furstendoms Gelre, ende Graafschaps Zutphen, Allen den geenen/die deesen sullen sien of hooren leesen/ Salut/ Doen te weeten: Alsoo de droevige erbarentheid hoe langer hoe meer dort sielt/ dat de Duytschen ten platten Lande ster onagzaam met haar vuur en ligt koomen om te gaan / sodaanig dat van tyd tot tyd daar door Brand komt te ontstaen / en vele Ingesetenen ongelukkig werden gemaakt en dikwils in 't geheel geruineert;

Soe is het, dat Haar Edele Mogende daar in / so veel mogeljk / willende voorsien / alle In- en Opgesetenen ten platten Lande by desen in de eerste plaats willen hebben vermaant / opgewekt ende gelast / om niet alleen selfs alle oplettentheid en onsigtigheid in 't behandelen van haar vuur en ligt te gebruiken / maar ook alle die van haar huyssgesin sijn / voorts haar linckts / Mededen / Hebeyders daar toe te houden / dat sy hier in geen onagzaamheid komen te plegen / of roekeloos koomen te werk te gaan / en voor al niet geen brandende Tabak - pypen of Vuur koomen op de Deelen of in de Schuuren / voornaementlyk by het behandelen van Hoop / Stroo en andere materien / welke ligteljk Brand koomen batten.

En ten anderen / dat / of wel Haar Ed. Mog.

hoopen / dat deese trouwhartige recommandatie / upt hoofde dat daar door een pder altyd in de eerste plaats syn eygen securiteit / welzyn en belang konst te bevorderen / en te gebaar voer syn verbeef t'ontwopen / de gewelichchte uytwerkinge tot een exacte observantie van dien niet alleen voor tegenwoordig / maar geduurigen altoos in verbolg van tyd / sal voortbrengen / egter daerenboven wel expresselyk en ernstelyk niet te selve oogmerk om ongelukken voor te konck / en om te gelyk een gerustheid tusschen Wabuuren ober en weder te doen ontstaen / by deesen verbieden het droogen van Plas op Ovens of voor Haarden in beslotene gemakken / het rooken van Tabak by 't dorssen en behandelen van Droorn / Stroo en Hoop / by 't bzaaken van Plas en Pennip / by 't beliken of doeken van Hupfen / Schuuren of andere Gebouwen met Stroo / Niet en soortgelyke Stoffen; by pene van t'elkens / wanneer op sulck een gebaarlyke en onbergeestlyke onagzaamheid en roekeloosheid mogten agterhaelt worden / te verbeuren een boete van enen Goldgulden.

Ordonnerende bevalven / op dat niemand eenige onweetentheid van deese Onse heilsaeme meeninge mogte kunnen voortwenden / dat deese alomme ter gewoonlyker plaats sal worden gepubliceert en geaffigeert / en tegeens de Overreedeers sonder eenige conventie tot betaalinge van de gestatueerde boete sal werden geprocedeert.

Dies t' Oirconde is des opgemelte Furstendoms en Graafschaps secrete Segel op 't spatium deeses gebruikt en deese door den Gysfier ondertekent geworden.

Aldus gedaan en gearresteert op een ordinaris Land-dag gehouden binnen Arnhem den 25. April 1763.

(Onderstond)

Ter Ordonn: van Haar Ed. Mog:

(Was geteekent)

E. J. BRANTSSEN.

t'ARNHEM, by de Wed: van H. VAN GOOR, ordinaris Drukker van den Ed: HOVE van GELDERLAND, 1763.

Van welk aangegevene klagte van de Veldwagter en verklaringen van de getuigen dit Proces-Verbaal opgemaakt en na gedane verlezinge door den Veldwagter Hermanus van Lochem meergemeld en de getuigen G. J. Keusink en Jan ten Have met mij Schout ondertekend binnen Lichtenvoorde ten dage op en aan 't hoofd dezes gemeld.

H. van Lochem

G. J. Keusink en J. ten Have

A. H. Hummelink

In het Politie Gericht van 't Schoutampt Lichtenvoorde dd. 17-10-1821 eist de Heer Johan Joseph van Raesfeldt als Eersten Adessor des Schoutampts een boete van 3 gulden. Doch de Schout Mr. Anne Hendrick Hummelink was milder in zijn oordeel en veroordeelde hem in naam des Konings tot een boete van vijftig cents met betaling van de gerechtelijke kosten.

Harry Kruij te Aalten.

Het Volkspetitionement van 1878.

AAN DEN KONING.

In de loop van de 19e eeuw maakte het onderwijs een stormachtige ontwikkeling door. In de Franse tijd was een begin gemaakt met een algemene schoolwetgeving.

De Leidse hoogleraar J. H. van der Palm werd in 1799 benoemd tot "Agent van Nationale Opvoeding". De door hem ontworpen wet, die in 1801 werd bekrachtigd, is onze eerste schoolwet geworden. In de daarop volgende jaren is regelmatig aan de schoolwetgeving gesleuteld.

Er kwam echter al spoedig verzet tegen de toepassing van de geldende wetten. Er mochten immers geen scholen worden opgericht zonder toestemming van de overheid. Dit gaf problemen in rooms-katholieke kringen en ook protestantse groeperingen kwamen in opstand.

Voor de katholieken hadden de openbare- en nutscholen een onaanvaardbaar protestants karakter en veel protestanten was de openbare school niet protestants genoeg.

De wettelijke en bestuurlijke bevoorrechtiging van de openbare school werd pas bij de grondwettelijke erkenning van de onderwijsvrijheid in 1848 opgelost. De grondwet van 1848, grotendeels het werk van onze grote staatsman J. R. Thorbecke, bracht vrijheid tot het geven van onderwijs.

Hoewel men nu vrij was in het oprichten van bijzondere scholen, moest er nog het een en ander aan de wetgeving veranderd worden.

De voorstanders van openbaar en die van bijzonder onderwijs bleven als kemphanen tegenover elkaar staan.

In maart 1878 werd een nieuw ontwerp Lager-onderwijswet ingediend. Deze wet voorzag niet in een gelijke behandeling van openbaar en bijzonder onderwijs. Het bijzonder onderwijs werd door de overheid bewaakt, niet verzorgd.

Van rooms-katholieke en anti-revolutionaire zijde werden akties ontketend. Er werden verzoeken aan Koning Willem III gericht om het wetsontwerp niet te bekrachtigen, gesteund door meer dan 450.000 handtekeningen.

Het smeekschrift van protestantse zijde uit de gemeente Lichtenvoorde luidde als volgt:

Aan den Koning.

Sire,

De ondergetekenden:
allen inwoners der Gemeente Lichtenvoorde (Provincie Gelderland),
wenden zich met vertrouwen en eerbied tot Uwe Majesteit, om, in
aansluiting aan het smeekschrift van de heeren W. Hovy, c. s. te Amster-
dam, te verzoeken, "dat het Uwer Majesteit gelieven mocht aan de thans
aanhangige wetsvoordracht voor het Lager Onderwijs Uw Koninklijke
sanctie niet te verleenen, en daarentegen zulk een regeling voor de
lagere school in te voeren, waardoor het voor den armste zoo goed als
voor den rijkste in Uw land mogelijk worde, des verlangs zijn kinderen
een school te kunnen bieden met den Bijbel".

Hetwelk doende, enz.

J. van Bolhuis
J. B. van Lochem
G. J. ten Haken
A. Straks
B. Straks
G. J. Wamelink
W. Verboom
G. H. J. Leemkuil
G. H. van Lochem
J. van Lochem
E. Heuzinkveld
H. Manschot
B. Hengeveld
H. Wamelink
J. te Giffel
W. Deunk
G. Warsing
A. J. Zwiers
H. J. Heuzinkveld
J. W. Manschot
J. Klein Nibbelink
H. Klein Nibbelink
De wed. Klein Nibbelink
J. Bouwhuis
W. Bouwhuis
E. J. Bloemers
W. te Winkel
B. Mengers
C. Mengers
G. W. Mennink
E. B. Mennink
B. H. Freniks
J. H. Kroenbrink
T. te Giffel
J. G. Migchelbrink
J. W. te Giffel
J. H. Oonk

G. J. Manschot
G. Straks
J. H. Straks
H. Heuzinkveld
De wed. Buinink
De wed. Smalbraak
G. Straks
De wed. Wamelink
J. W. Klein Nibbelink
A. Doornink
B. H. Wamelink
J. D. van Essen
G. H. Heuzinkveld
D. J. Onnink

G. F. Heuzinkveld
J. W. Huynink
H. A. Wamelink
Denk Loohuis
B. Heuzinkveld
H. J. Klein Nibbelink
D. Klein Nibbelink
B. D. Sijtink
Vrouw Hengeveld
G. Heuzinkveld
J. G. E. Meyer
A. Mengers
J. B. Mengers
H. J. Hietbrink
J. H. Mennink
G. Freniks
G. F. Kappers
J. H. te Stroete
G. J. H. te Giffel
G. W. te Giffel
B. J. Issereef

De koning sanctioneerde deze wet twee weken nadat het smeekschrift was
aangeboden.

De strijd voor gelijkstelling van bijzonder onderwijs werd voortgezet door bekende voormannen als dr. Abraham Kuiper, jhr.mr.A.F.de Savornin Lohman en de priester-redenaar Herman Schaepman.

Volledige gelijkstelling van openbaar en bijzonder onderwijs werd uiteindelijk gerealiseerd in 1920.

Op 9 oktober 1920 bekrachtigde koningin Wilhelmina de Lager-onderwijswet 1920. Deze wet had voornamelijk tot doel de financiële gelijkstelling te regelen.

Lichtenvoorde, juni 1993

Henk Nijman

Bronnen:

1. Meijsen, J.H., Lager onderwijs in de spiegel der geschiedenis, 's-Gravenhage, 1976
2. Archief Kabinet des Konings, inv. nr. 4492
Alg.Rijksarchief, 's-Gravenhage.

Het is opmerkelijk, dat men zich in deze kwestie tot de koning richt en niet tot de Volksvertegenwoordiging. Het belangrijke grondwetsartikel: "De koning is onschendbaar, de minister is verantwoordelijk" was nog geen politiek gemeengoed.

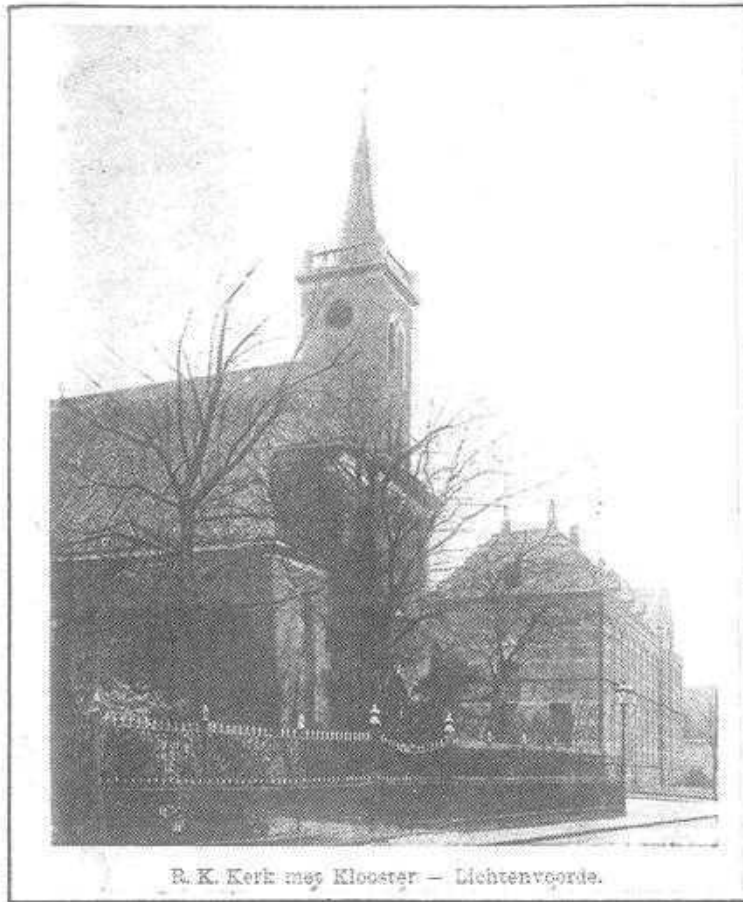
Redactie.

HET PASTORAAT VAN N.BRUGGINK en J.H.WESTERMAN
1761-1823

Tot opvolger van pastoor Rutger te Welscher (overl. 27 mei 1761) werd op 10 augustus 1761 door de Bisschop van Münster benoemd Nicolaus Bruggink. Hem wordt op 12 september 1761 de officiële toelating verleend door de Heer van Lichtenvoorde.

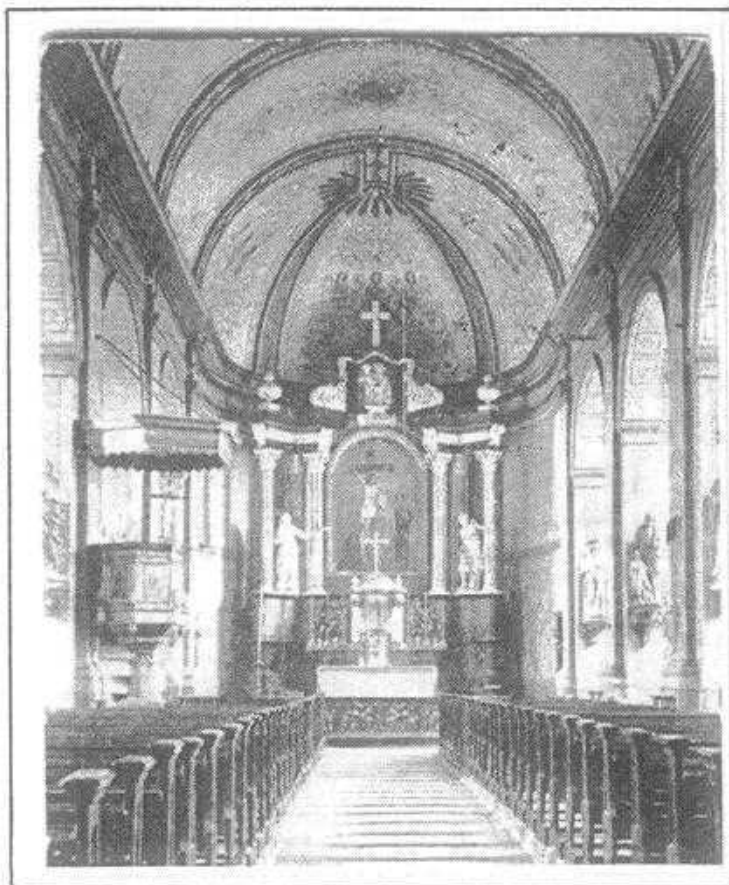
Nicolaus Bruggink, geboren in de buurschap Woolde bij Delden. In het doopboek alhier schrijft hij neer: Nomina puerorum et Nicolae Bruggink, Pastore et Missionario in Lichtenvoorde, parochianorum. Den eersten teekent hij aan op 18 August 1761, den laatsten op 2 Novemb 1798. Hij had veel maatschappelijke betrekkingen met den ongelukslievenden Pastoor Bruns, op wie hij tegelijk met de Lichtenvoordse gemeente een wakend oog moest houden.

Pastoor W.H.Jansen, pastoor te Zieuwent van 1839-1877 noteert in 1866: Nicolaus Bruggink, geboren in de buurschap Woolde, bij Delden. In het doopboek alhier schrijft hij neer: -"de namen van de door Nicolaus Bruggink, pastoor en missionaris in Lichtenvoorde gedoopte kinderen. Den eersten teekent hij aan op 18 augustus 1761. Den laatsten op 2 november 1798".

R. K. Kerk met Klooster - Lichtenvoorde.

*Buitenaanzicht van de
R. K. St. Bonifatiuskerk
te Lichtenvoorde
met klooster.
ca 1900*

*Interieur van de St. Bonifatiuskerk
te Lichtenvoorde - ca 1900*

Onder pastoor Bruggink kwam de bouw van een nieuw kerkhuis, waaraan zijn voorganger pastoor te Welscher nog tijdens zijn leven begonnen was. Het betrof weer een "schuurkerk", waarvan volgens pastoor Westerman in een latere beschrijving de maten waren: 62 voet lang, 28 voet breed en 24 voet hoog. (ca 19 x 8,5 x 7,5 m)

KERKBOUWER VAN DE ZGN WATERSTAATSKERK

Pastoor Westerman heeft onder de regering van koning Lodewijk van Holland (1806-1810) nog een poging gedaan zijn kerk te ruilen voor die van de Hervormde Gemeente van Lichtenvoorde. Dit naar aanleiding van de staatsregeling van 1798 art. 6 van de additionele artikelen. Pastoor en kerkmeesters (D.Manschot en H.Sterenborg) gaven met bovengenoemde maten van hun kerk aan, dat deze te klein was geworden voor de ruim 1300 zielen tellende parochie. Door de kerkeraad van de hervormde gemeente werd dit verzoek terecht afgewezen- zoals elders in den Lande- en als "onbeschaamd" beschouwd.

-Deze "kerkstrijd" is reeds eerder in Periodiek no.3 pp. 9 t/m 11 uitvoerig beschreven.

Wat later, onder koning Willem I kon dank zij een grote regeringssubsidie van f 15000, . toch een nieuwe parochiekerk gebouwd worden. De toen verrezen zgn. "Waterstaatskerk" werd op 14 december 1819 ingewijd en ging door voor een "meesterstuk", waarin de geest van de katholieke kerkbouw, die tot dan toe niet mogelijk was, zich opnieuw begon te vertonen.

Th.Thielen schrijft in zijn "Geschiedenis van de enclave Groenlo/Lichtenvoorde" (1966) over deze periode van het pastoraat van N.Bruggink over een sterke toename, zo niet verdubbeling van het getal katholieken. Daarentegen verliep de groei van de Hervormde Gemeente uiterst langzaam van 110 lidmaten in 1719 tot 148 in het jaar 1798".

(pp.162/163)

Naast de zielzorg voor eigen parochianen in Lichtenvoorde en de buurtschappen Lievelede en Vragender, kreeg pastoor Bruggink ook nog de zorg en het toezicht over de statie Harreveld-Zieuwent, op wien hij met de Zieuwentse gemeente een wakend oog moest houden. Dat dit geen overdadige luxe was bevestigd Th.Thielen door over pastoor Berns te spreken van "innerlijke afval van de katholieke leer" en "'t dieper weg zinken in zijn persoonlijk levensgedrag".

De aartspriester van Gelderland gaf al in 1787 de katholieken van Harreveld en Zieuwent verlof hun kinderen te laten dopen en pasen te houden in Groenlo, Zwillbrock of de Kreuzkapelle. Het zou nog duren tot december 1793 de geregelde zielzorg normaal hervat werd. Ten gevolge van zijn dubbelzware taak werd pastoor Bruggink ziek en doet in september 1805 afstand van zijn pastorie, onder voorwaarde, dat de heer Westerman, voorheen kapelaan te Groenlo, hem opvolgde. Blijkbaar kon hij deze omgeving niet vergeten, en ging in Groenlo wonen, waar hij ook overleden is".

*Het boekje: "125 JAAR FRANCISCANEN IN LICHTENVOORDE" noteert op pp.4:
"Ofschoon pastoor Westerman wel veel gedaan heeft, was hij genoodzaakt zijn pastoraat op te geven wegens lichamelijke gebrekkigheid".*

Een aanstelling door de Heer van Lichtenvoorde

Aan de Weledelen Gestrenge Heer en Mr. G.L. Schaelen,
Rigter en Landschrijver der Stad en Heerlijkheid Lichtenvoorde

Den 25 May 1762

Myn Heer,

Geeft met behoorlyk respect te kennen Nicolaus Brugginck, hoe dat in-gevolge resolutie van den Ryxvry Hoogwelgebooren Heer, den Heer W.F. Vryheer van Dornberg genaamt Heyden, als Heere deeser Stad en Heerlykheid etc. etc. etc. in dat den 12 Sept. 1761 by provisie is geconiveert en gepermitteert om sig als Rooms Priester binnen Lichtenvoorde te mogen ophouden en den Roomsen Godsdienst aldaer waerneemen, als consteert actis sub A. waer van men prothocollatie en restitutie by deesen originaliter is versoekende. Dien ten gevolge versoekt den suppliant, dat Uw Ed. Gestr. hem in gevolge voongemelte resolutie ge-lieve in Eede te nemen en alhier te convenieren. 't Welk doende

Nicolaus Brugginck

Voorstaande Requeste en die daar by geannecteerde Resolutie Sub. lit A. by den onderschrevenen gelesen sijnde, soo word aen Nicolaus Brugginck syn versoek om in Eed genomen en alhier te worden geconvenieert geaccondeent. Waarop dan door den selven Nicolaus Brugginck by handtastinge in Eedes plaatse is aangenomen en belooft sig stiptelyk nae de Placaten deser Provintie op 't stuk van den Roomschen Godsdienst gemaneert, te sullen gedragen.

Actum Lichtenvoorde, den 25 May 1762
G.L. Schaelen, Rigter en Landschrijver.

Uit het bovenstaande blijkt nog eens duidelijk, dat aan pastoor Brugginck "geconvenieert en gepermitterd" wordt, d.w.z. "oogluikend toegestaan en geoorloofd", om zich als 'rooms-priester' binnen Lichtenvoorde op te houden en de roomse godsdienst waar te nemen, uitdrukkelijk op voorwaarde dat, hij "sig stiptelyk gedraagt" volgens de Plakkaten van de Provincie. Dit moet hij onder ede en bij handtasting (met de hand op de Bijbel) verklaren en bevestigen. Deze koerswijziging van de overheid om oogluikend het roomse geloof toe te staan voltrekt zich in de loop van de 18e eeuw onder invloed van het rationalistisch denken. Deze eeuw van De Verlichting brengt dan in de franse revolutie de vrijheid van godsdienst.

NB. Onder protocollatie wordt verstaan de overschrijving in een gerechtelijk geschrift van een vestigingsakte.

Ook pastoor Jansen noteert anno 1866:

In 1761 is Heer de Stadt ende Heerlijkheid Lichtenvoorde W.F.F. van Dornberg Heiden, die op 12 septemb. 1761. te Hessen Casselde admissie teekent van Pastoor Brugginck voor de statie Lichtenvoorde.

16^e Jun 1761. is Heer der Stadt ende Heerlykheid Lichtenvoorde W.F.F. van Dornberg Heiden, die op 12 septemb 1761. te Hessen-Cassel admissie teekent van Pastoor Brugginck voor de statie Lichtenvoorde.

ARMENZORG IN LICHTENVOORDE

Pastoor J.H.Westerman schrijft over de armenzorg in Lichtenvoorde:

"De Roomsche Catholicken van Lichtenvoorde hebben hunne godsdienst eerst uitgeoefend in een oude schuur. Toen het gevaarlijk begon te worden door het verval van dit oudt gebouw... hebben de Roomsche-Catholicken van Lichtenvoorde zich aan de toenmalige regeering geaddressseerd met beede om een nieuw gebouw tot verrichtinge van hunnen Godsdienst te mogen timmeren. Dit is hun ook van de regeering geaccondeerd, nochtans onder deze voorwaarde, dat de nieuwe Kerkenschuur niet hooger, breder en langer mocht zijn dan de oude".

Eén jaar voor zijn vertrek als rustend pastor schrijft pastoor Westerman aan den Heer Schout van Lichtenvoorde over de "armenzorg" in zijn parochie als volgt:

- * dat de armen geen vaste eigendommen hebben.
- * dat door wylen den pastoor Bruggink een capitaal van 1500 gulden gelegateerd is.
- * dat daarvan 150 gld aan den Lande moet betaald worden.
- * dat dit geld niet mag verminderd worden.
- * dat sedert eenige jaren geene collecten gedaan zijn.
- * dat de Gemeente haare almoesen, gemeenlijk aan ieder zelfs, aan vrienden of nabuuren verdeelt.
- * dat ook by gelegenheid van de biecht wel eenig geld aan den Geestelyke gegeven word.
- * dat de Geestelyke volgens zijn gemoed aan de armen uitdeelt.

De armen trekken geene subsidien van den Staat.

Het montant (bedrag) der bedeeing kan alzoo niet opgemaakt.

De R.C.Gemeente heeft geene vaste armen, of zoo er eenige zyn, die worden geholpen, niet door eenig armbestuur, maar onder de hand door de Pastoor en andere goede vrienden.

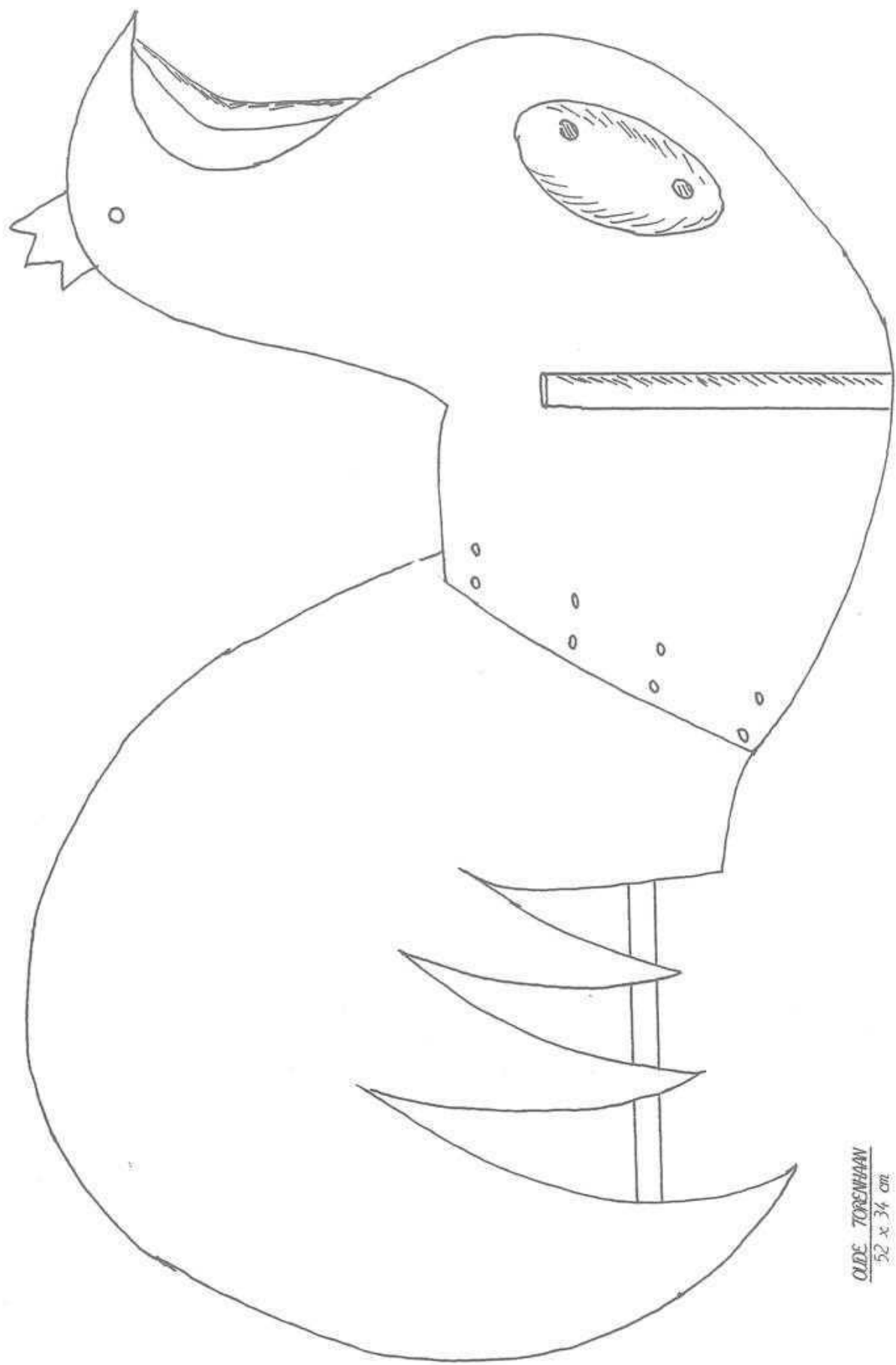
Bedelary heeft hier geene plaatse.

Lichtenvoorde, den 15 October 1822

Nog tijdens zijn pastoraat ging bij pauselyk decreet van 19-3-1823 de parochie Lichtenvoorde over van het bisdom Münster naar de Hollandse Zending tengevolge van de bul: "De salute animarum" van 16-6-1821 door paus Pius VII. Geen vooruitgang. Immers van bestuur door de bisschop van het diocees waartoe dit gebied eeuwenlang behoord had, kwam het in een missiegebied!, aldus Thielen.

Met pastoor Westerman eindigt tevens de periode, waarin de parochie Lichtenvoorde van kerkelyke en parochiële bediening werd voorzien door een 'wereldheer', dat wil zeggen een priester, die rechtstreeks onder de bisschop stond en niet tot een bepaalde orde behoorde.

Voor U uitgeplozen en samengesteld door A.J.Vos

OLDE TOREWHAW
52 x 34 cm

en ook de toestand waarin dit gedeelte van de haan verkeert duidt op een hogere ouderdom dan ca 40 jaar.

Gemaakt in de periode van 1914-1918 en dik in de verf gezet tegen roesten en niet met bladgoud maar met goudpoeder in lak bestreken, is dit een typische oorlogsoplossing.

De kop en de hals zijn ook een beetje klein uitgevallen voor deze grote haan.

Op de grens van koper en ijzer is de aantasting te zien die ontstaat als men ijzer en koper in verbinding brengt.

Het schietgat in het tegenwicht is merkwaardig daar de hellingshoek van de kogel erg vlak is, wat zou kunnen duiden op een schot uit een vliegtuig.

Aan de bolvormige tegenwichten is goed te zien, dat aan de windzijde alle verf en goud is verdwenen en aan de achterzijde de verf redelijk intact is gebleven. Ook de laatste veer van de staart is schoongespoeld door het langstromende regenwater.

Samenvattend vertegenwoordigt de haan een bijzonder boeiend stuk Hervormde geschiedenis van de plaats Lichtenvoorde.

Belangrijk is het dat er voor gewaakt wordt de haan schoon te maken of te lakken, daar dan een belangrijk deel van de geschiedenis zal verdwijnen.

28 okt.1988, de architect
Meffert.

De oude torenhaan heeft nu een veilig onderkomen gevonden in het gemeentecentrum van de ned.herv.kerk, de Nye Wehmehof, alwaar hij aan de wand prijkt.

Redactie

ACHTERHOEKSE SPREEKWOORDEN

Door Ben Knippenborg zijn een aantal spreekwoorden en gezegden opgeschreven. Wij stellen ons voor in volgende afleveringen van deze periodiek er telkens enkele van op te nemen.

OUDERDOM

--'t Olde vleis mot 't eerste op.
(Oude-re- mensen zwaar werk laten doen).

--'t Olde peerd l p nog good.
(Door oude mensen gezegd, als men hen vraagt iets te doen).

--Old worden is neet arg, maor old waezen wal.
(Oud worden is niet erg, maar oud zijn =ziekte e.d.=wel).

--Old en stief en nog gin wief.
(Wordt gezegd bij oudere vrijgezelle mannen).

--Old en stram en nog gin man
(Wordt gezegd bij oude vrijgezelle dames).

JEUGDHERINNERINGEN

Op ne bewusten Zondag noamiddag heb ik 's de penne ter hand e-nommene en op papier e-zet wat 'r eigenluk al ne beheurlukken langen tied in mien heufd zat te breuden. 't Is neet bepoald 'n historisch verhaaltjen e-wordene maor dat was ok neet de bedoeling d'r van. 't Is meer 'n stuksken umme te loaten zeen wat d'r in ne beheurluk korten tied kan veranderen zo as in dit geval in 't vermaak van de jeugd.

Veur völle van ons zal 't ongetwiefeld nog herkenbaar wezen, maor as zo-metene ons noageslacht in de beuke van de Oldheidkundige Vereniging zit te bladeren zal 't zeker interessant oaverkommen.

Ik heb 't dan ok van de volgende titel veurzene:

HOEPELRENNEN, HUTTENBOUW EN NUSTEZEUKEN

As ik dat jonge spul van tegenwoordig vergelieke met onze jeugd, en dan proat ik nog maor over zonne krappe veertig joar geleden, dan is d'r in zonnen betrekkeluk korten tied toch al ontzettend völle veranderd.

Tegenwoordig proat ze van skateboarden, 't fenomeen mountain-bike is aardig populair en de hele vroggen probeert zich op twaalfjoarige leaftied al een heuksken eigen te maken in de discotheek.

Wi'j proaten op dissen leaftied en 'n paar joar doorveur nog van hoepelrennen, nuttenbouwen en nustezeuken. Deur disse drie dingen werd onze vri'je tied veur een groot deel in beslag e-nommene.

Ik wil eerst effen vertellen dat ik in een van de mooiste en bosrijkste karkdorpen van onze Gemeente, nameluk in Levelle bun groot e-bracht.

Levelle was ok in de joaren woar ik het no oaver heb ik in geheel Nederland al arg bekend duer ziene Grand Prix Motorcrosses en doar ginge wi'j as zukke jonge knapen ok altied noar to. Doar kekke wi'j het hele joar vol verwachting noar uut en 't werd altied e-hollene in de Besselingschance deur ons kortweg e-neumd "de Schanse".

'Tuurlijk sloog dit crossen ok oaver op ons spel in de vri'je tied en hiermet kom ik an mien eerste onderwarp: ' hoepelrennen of deur de wat oldere leu in dee tied ok wal bandelen e-neumd.

Dit hoepelrennen probeerd'n wi'j altied zo echt mögelyk op motorcross te doen lieken. Maor veurdat 't zowiet was, kwam d'r natuurlijk nog wal iets an veurbereidingen bi'j kieken. Wi'j waren altied met een heel stel vrenden bi'j mekare en met völle man ku'j ok völle doen. Wi'j trokken dan met z'n allen noar de Schanse. 'n Paar man hadden ne schuppe bi'j zich en 'n ander had van huus uut stiekum ne beugelzage met e-nommene. Dat werd ne hele bedrievigheid.

In een stuk afgelegene bos mos dan ne hoepelrenbane an-e-legd worden. Beume werden ummezaagd, koelen werden d'r e-gravene, bulten werden d'r e-maakt en vake was d'r vlak noa ne echten motorcross ok nog an stro-touw of lint veur langs de bane te kommen. Onze fantasie konne wi'j zo riekeluk zienen gang loaten gaan.

As alle veurbereidingen dan kloar waren dan ging degene dee nog neet in het bezit was van ne hoepel noar Jan ter Horst de fietsenmaker veur

'n old fietsenrad. De spaken werden d'r uut e-haald, de binnen en buitenband werd d'r af e-doaneen d'r mos nog 'n beentjen bi'j kommen van een spatbord umme den hoepel met an te drukken.

Umme de echtmotorcrossers zo good meugeluk noa te doan, althans in onze verbeelding mos d'r ok een wagentjen e-maakt worden woar de hoepels dan netjes noast mekare op konden stoon, net as de crossmotoren op een anhangertjen. Op de achterkante van dit keurken werd dan nog 'n kistjen e-maakt woar 't gereedschap in kwam te liggen. Ik heb tut heden to nog steds neet begreppene woar dat gereedschap veur was want an den helen hoepel was gin enkele boue of schroeve te bekennen.

Het grootste probleem veur zonne hoepelwedstried was altied de tokenning van de nummers, want iederene had wal ne favorieten motorcrosser as Hennie Rietman of Jan Clynck en wol dan ok graag de nummers as H1 of H3 gebruiken. Dat was meestal een heel geharrewar moar wondergenug kwamme wi'j doar altied wal uut.

Op d'n groten dag van de wedstried klommen d'r oaveral langs de bane jongens dee zelf neet met-deden in de beume umme verslag te geven, een heel spektakel altied, moar ok een hels kabaal doar boaven in de beume.

An 't ende van de wedstried kreeg de winnaar ne zelfgemaakten beker van zilverpapier oaverhandigd en was doar natuurlijk hemelsbli'j met.

Dat dit hoepelrennen en het volgende onderwarp huttenbouwen bi'j ons völle met mekare te makne hadden zal zo-metene wal blieken want wi'j gingen in dee tied zonder het zelf te wetten ok al economisch te warke. De beume dee wi'j umme-zaagd hadden veur de hoepelbane werden nameluk weergebruukt bi'j 't bouwen van ne hutte onder de grond. 'n Klein endjen van de bane af werd 'n gat e-gravene van zonne 2 bi'j 2 meter en zonne anderhalven meter deepe, boaven langs de rand werd d'r rond umme-hen nog zonne doomdikte af e-stokkene en dan werden de beume mooi op lengte zaagd en dwars oaver dit gat hen e-legd tut-dat alles van boaven dichte was. Natuurluk kwam d'r ok nog 'n betjen camouflage an tepasse en umme dit te bereiken werd de boavenkante mooi af e-dekt met zand, wat tekke en dennenoalden. I'j zagen d'r van boaven dan niks meer van, behalve dat kleine gèetjen woar wi'j deur noar binnen kroppen. 't Enigste luxe dat onderin anwezig was dat was een paar armen vol heu'j dee wi'j bi'j de boer uut de weide halen. As 't buten dan heet was dan ko'j d'r moar wat lekker keulig onderin zitten en a'j zelf an 't spöllen waren dan bleef doar ow etten en drinken ok lekker fris.

Uut 't volgende onderwarp zal blieken dat wi'j lange neet alle beume in "de Schanse" umme-zaagd hadden. Het geet namelijk oaver nustezeuken. Zo ongeveer in mei, juni dan hadde wi'j in onze vri'je tied altied disse bezigheid umdat dan de vögele begonnen te leggen. Wi'j kwamen dan 's-morgens vake al heel vrog bi'j mekare en a'j mekare dan in 't zicht hadden dan werd d'r zo gauw meugelijk e-ropene le ei, 2e ei, enzo veurt. Dat heel in dat 't eerste ei dat den dag e-vonne werd veur dee persoon was dee dat 's-morgens 't eerste e-ropene had en veu 't tweede ei enz. gold ' zelfde.

Wi'j wazzen vake weer met 'n heel stel en ik wedde dat de vögele doar wal 's e-dacht hebt "dat wordt veur ons wee oaveruren maken met leggen".

Tegenwoordig zol ik d'r trouwens neet meer oaver prakkezeren umme

zoiets uut te halen umdat ik ne echten liefhebber bun e-wordene van de natuur. Moar misschien is dat toen al wal ontstoan, wee zal 't zeggen. Moar umme weer op mien onderwarp terugge te kommen, 't gebeurde toen regelmoatig dat wi'j met z'n allen tegelieke boaven in de beume zaten te kroepen en dat leverden dan ok vake heel wat eiere op. Van de nuttige vögele werden ze neet uut e-haald en wi'j wisten ok precies welke vögele al begonnen waren met breuden. Dee lete wi'j natuurlijk ok met ruste.

De eiere dee wi'j wal met noar huus namen werden an beide kanten met ne noalde deur e-prikt en de inhold werd d'r dan uut e-bloazene. De schale werd an-e-regene en zo ha'j dan ne hele riege eierschalen van allerlei verschillende soorten vögele an ne droad deur de kamer hangen.

Moar behalve vogelnuste met eier kwame wi'j natuurlijk ok wal nuste met jongen tegen. Dee lete wi'j dan bi'jnoa altied zitten. Behalve ne kere bi'j jonge eksters.

Ik had nameluk bi'j mien ome e-zene dat he ne prachtigen tammen ekster had. Dissen goeien man warken in Lechtenvoorde en 's-middags zo'n kwartteaken veurd dat de fabriek uut ging dan leet mien tante dissen ekster los. Hee yloag dan van Levele noar Lechtenvoorde, ging op de rand van de dakgötte van de fabriek zitten wachten, tut-dat mien ome met de fietse noar buten kwam, fladderen dan noar beneden en ging bi'j 'm op de scholder of op 't stuur van de fietse zitten en had zo weer 'n ritjen op huus an.

Zoiets dat leek ons natuurluk ok wal wat.

Wi'j hadden ok 'n must met jonge eksters ontdekt en hadden doar netjes gaas oaverhen e-doane zodat de olders gewoon konden blieven voeren en de jongen neet weg konden vlegen. Wi'j gingen bi'jnoa elke dag wal kieken umme te zeen ho groot of ze al waren e-wordene. Noa 'n aantal dagen zagen ze d'r zo mooi uut dat wi'j ons veur-e-nommene hadden umme de volgende dag moatregelen te nemmen. Toen wi'j de dag doarnoa met de jonge eksters onder an de boom beland waren wazzen wi'j precies gelieke met wijlen den heer Piepers, d'n veurmaligen Leveldsen politie-agent. Wi'j mossen de jongen metene loaten vlegen.

D'r waren d'r op dat moment neet völle dee d'r lachen moar ik had 'n idee dat dit de eksters waren.

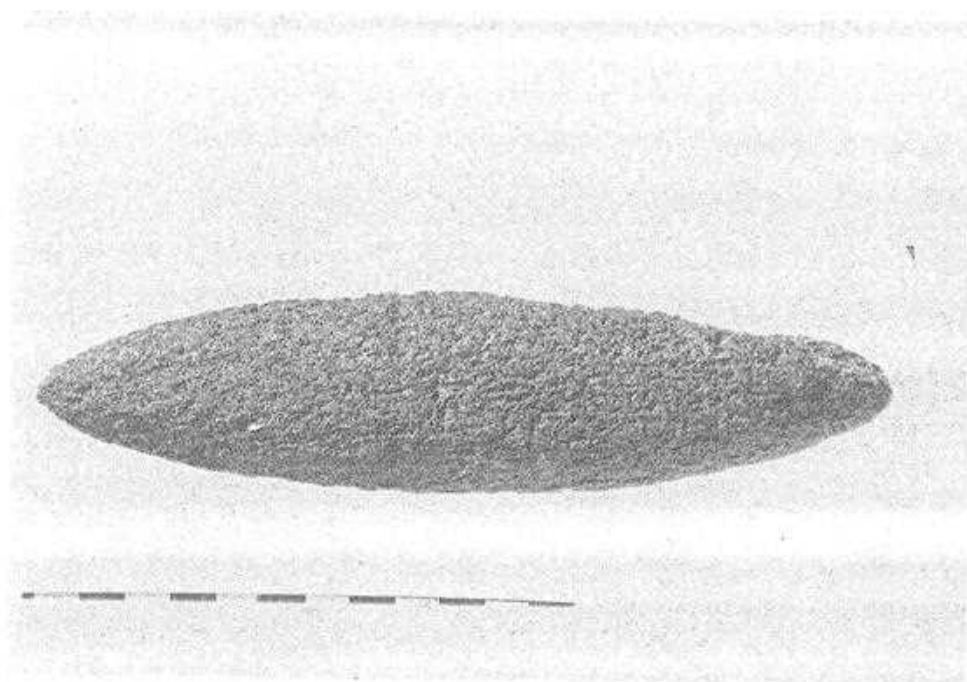
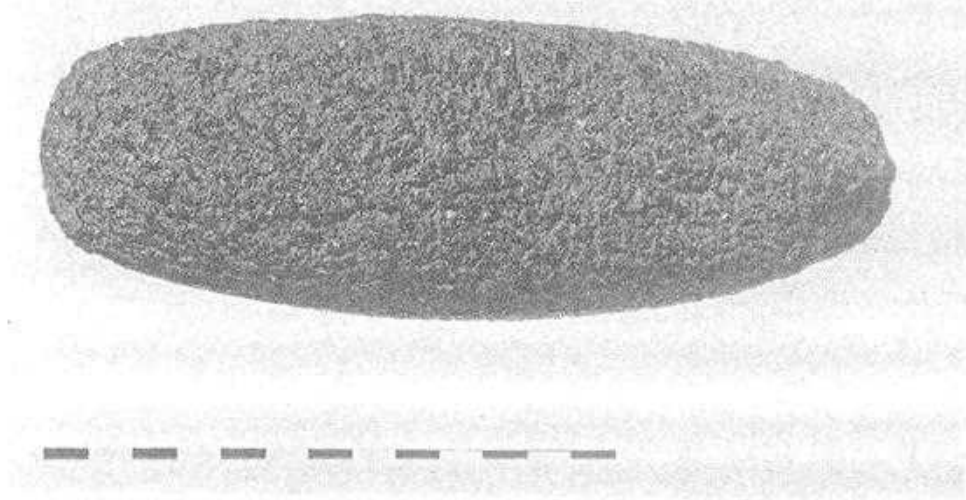
In de tegenwoordige tied zolle wi'j zeggen:"moar good ok",moar toen dachte wi'j d'r nog wal anders oaver.

Ik hoppe met dit verhaaltjen de lezer 'n betjen inzicht te hebben e-gevene ho ovve wi'j ons toondertied vermaken in de vri'je tied en dat dit no al 'n hemelsbreed verschil uut-mek met 't "vermaak" van tegenwoordig.

P.S. Dit was mienen allereersten stap op het gebied van het schrijven in het dialect en ik hoppe dat ik 't 'r 'n betjen zonder kleerscheuren af e-bracht heb.

April 1993

John Toebes
Goudenregenstraat 37

Afb. 1 en 2. DE foto's gemaakt door het R.O.B van de stenen bijl, gevonden door door dhr. Reindsen.

ARCHEOLOGIE OP DE GRENS VAN DE GEMEENTE LICHTENVOORDE

STENEN BIJL UIT HET NEOLITHICUM

VONDST EN DETERMINATIE

Tijdens het zoeken van veldkeien voor zijn vijver, vond dhr.G.J.Reindsen uit Doetinchem op een akker langs de Vragenderweg, ter hoogte van Groot Deunk, een steen met een ovale vorm (zie afb. 1 en 2). Deze steen liet hij zien aan zijn schoonzoon en beiden hadden het vermoeden met een stenen bijl van doen te hebben.

Met de steen en de vraag of het hier inderdaad een bijl betrof kwamen beiden mij opzoeken.

De vorm is kenmerkend voor een bijl uit de steentijd, maar mij ontbrak de deskundigheid om dit met zekerheid te kunnen bevestigen. Hiervoor heb ik contact opgenomen met de R.O.B. (Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek) in Amersfoort. Een brief, voorzien van een tekening, foto en situatieschets van de vindplaats, moest de deskundigen helpen bij de determinatie. Wat de vindplaats betreft was ik, als rechtgeaarde Lichtenvoordenaar, enigszins teleurgesteld toen bleek dat deze zich maar enkele tientallen meters over onze gemeentegrens, op Aaltens grondgebied bevond.

Al vrij snel kreeg ik antwoord op mijn vraag. Het bleek dat we hier inderdaad te maken hebben met een bijl uit het midden van het neolithicum (ca 4000 - 3000 v. Chr.).

De bijl was volgens deskundige Peter Schut (R.O.B.) een zgn. Fels-Ovalbeile. Deze bijlen kwamen in de Achterhoek niet vaak voor. Tot nu toe waren er nog maar 5 exemplaren van bekend.

Dhr.Peter Schut is een oud-Achterhoeker en komt nog regelmatig op bezoek in Aalten. Omdat hij de bijl graag wilde zien kwam hij bij mij langs. Tijdens dit bezoek kwamen de nodige vragen naar boven betreffende de gevonden bijl. Dat het hier ging om een Fels-Ovalbeile moest hij al snel corrigeren. Het leek meer op een exemplaar van een Fels-Rechteckbeile, weliswaar met vormkenmerken die doen denken aan de Fels.Ovalbeile (zie afb. 4 en 5).

Het werd al gauw duidelijk dat we hier met een bijzonder exemplaar te maken hadden. In het boekwerk van P.Schut, "Een inventarisatie van neolithische bijlen uit Gelderland, ten noorden van de Rijn", komt een dergelijke vorm niet voor.

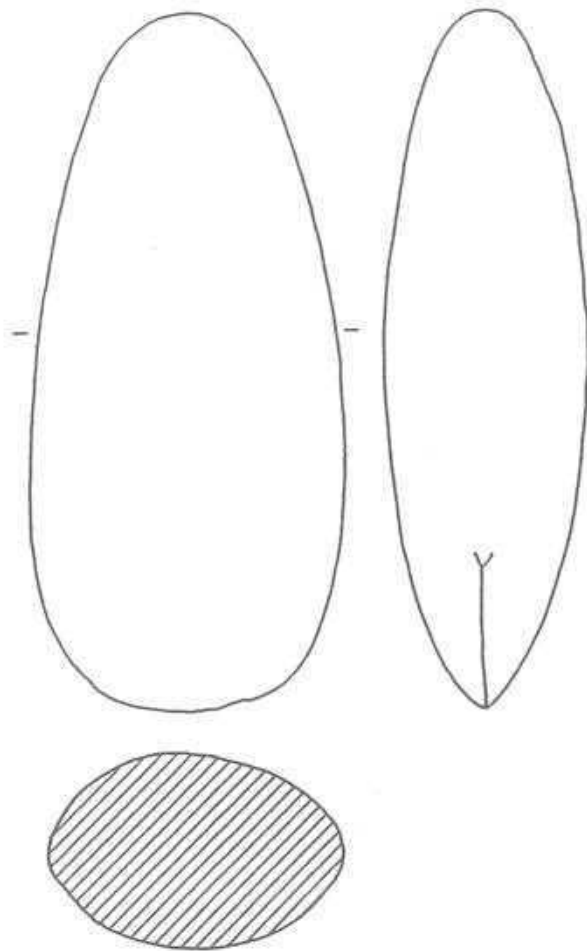
Ook het gesteente kon hij niet identificeren. We besloten dat dhr.Schut de bijl mee zou nemen naar de R.O.B. om het te laten zien aan dhr.H.Kars, een geoloog.

De uitslag van dit nader onderzoek was ronduit een sensatie. Het bleek dat het bij de bijl ging om een half-fabrikaat, dus een bijl die nog verschillende bewerkingen moest ondergaan, voordat hij te gebruiken zou zijn. Dit verklaart ook waarom de bijl zo moeilijk te classificeren valt. Het feit dat het hier gaat om een half-fabrikaat maakt de bijl tot een bijzondere vondst voor Nederland.

De reden hiervan is dat half-fabrikaten als zodanig bijna niet herkend worden. Een tweede opmerkelijk feit is dat het gesteente hoornblendiet is, een gesteentesoort die in Nederland niet voorkomt. Dat betekent dat de bijl geïmporteerd moet zijn. Dit wijst dus op handelskontakten in onze omgeving van meer dan 4000 jaar geleden.

HET NEOLITHICUM

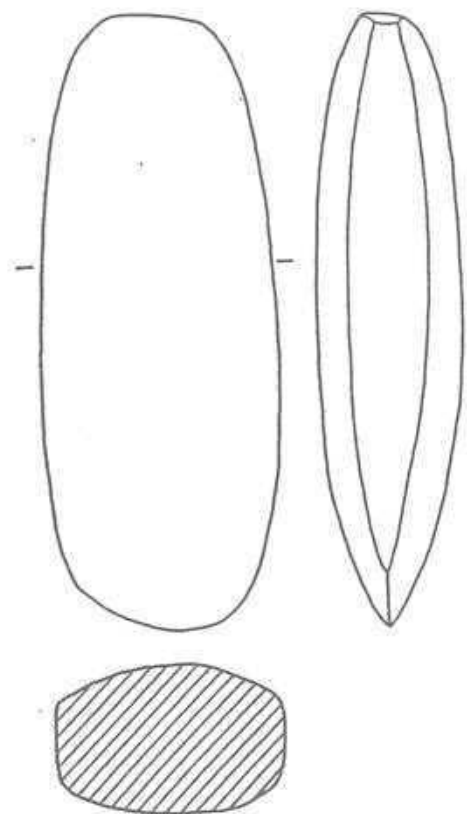
De steen die gevonden werd is dus een bijl uit het neolithicum. De ouderdom van de bijl is globaal aan te geven in het tijdvak 3500 - 2000

Afl. 3,
 Schematische weergave van een
 Fels-Ovalleil.
 Naar een voorbeeld uit Barnveld.

Afl. 4.
 Schematische weergave van een
 Fels-Rechteckleile naar een
 voorbeeld uit Ede.

(Afb. uit P. Schut, 1991)

v.Chr. Het neolithicum is in de ontwikkeling van de menselijke samenleving het stadium waarin landbouw en veeteelt beoefend worden, maar nog geen metalen werktuigen of wapens in gebruik waren.

Het is de tijd van de eerste boeren. Voorheen waren de mensen jagers en voedselverzamelaars en zwierven zij rond om te voorzien in levensonderhoud. De eerste boeren brandden stukken bos plat, zaaiden graankorrels op het vrijgekomen stuk grond, gebruikten potten en stenen gereedschappen. Ook bouwden ze voor het eerst huizen.

Voor de woonplek van een boer uit het neolithicum moesten een drietal voorwaarden in de direkte omgeving voorhanden zijn:

- 1. water.
- 2. weide en akkergronden.
- 3. gebied voor de jacht.

De eerste boeren die zich in Nederland vestigden zijn genoemd naar hun karakteristieke aardewerk, de zgn. bandkeramiek. Dit aardewerk dankt zijn naam aan de uit slingerende lijnen bestaande versiering die op de potten voorkomt. Deze cultuur wordt uitsluitend aangetroffen op de löss-gronden van zuid-Limburg en België. De nederzettingen bestonden uit 50 tot soms 160 personen die in familieverband samenwoonden.

In de 1500 jaar waarbinnen het neolithicum zich afspeelt komen er verschillende culturen voor, zoals de Trechterbekercultuur ('hunebedbouwers'), de Vlaardingencultuur en de Standbekercultuur. Al deze volken hebben gebruik gemaakt van stenen bijlen die qua vorm niet afweken van het hierboven beschreven exemplaar. Van de gevonden bijl is daarom niet meer na te gaan tot welke cultuur het behoorde.

Als men kijkt naar de vindplaats van de bijl is dat nu geen ideale plek voor een nederzetting. Het is echter goed mogelijk dat het voor duizenden jaren terug waarschijnlijk wel meer geschikt was. Vroeger heeft dit gebied lager gelegen. In de loop van honderden jaren is de grond opgehoopt met plaggen en mest. Zo ontstonden de zgn. esdekken. Onder deze esdekken liggen mogelijk nog meer sporen van neolithische bewoning.

Mogelijkerwijs zijn in de gemeente Lichtenvoorde al vaker vondsten gedaan van voorwerpen uit het neolithicum, met name bijlen. Bekend is dat boeren vroeger gevonden stenen bijlen op zolder legden om daarmee de bliksem af te weren (men dacht dat het de donderbijl van Donar was).

Het kan zijn dat op deze wijze, met name in Vragender en omgeving, nog stenen bij de boeren te vinden zijn die van oorsprong stenen bijlen zijn. Voor de geschiedschrijving van onze gemeente zou het van belang zijn te weten wie nog in het bezit is van een dergelijke steen en deze dan op de bovenbeschreven wijze vast te leggen.

De eigenaar hoeft niet bang te zijn dat hij zijn eigendom verliest. Na registratie krijgt hij of zij het weer in bezit.

Dhr.Reindsen, vinder van de bijl genoemd in dit artikel, heeft toestemd in het tentoonstellen van de bijl in het museum van Aalten, het Frerikshuus. Hij blijft echter de eigenaar.

Afb. 5 Detail uit de bekende schoolplaat "De Hunebedbouwers" van J. Ising. In het midden een man met een stenen bijl.

TENSLOTTE

Ik hoop in mijn volgende artikel melding te kunnen maken van de vondst van een stenen bijl in de gemeente Lichtenvoorde. Ongetwijfeld hebben ook hier in de gemeente ongeveer 5000 jaar geleden mensen gewoond die hun sporen hebben nagelaten. Een dergelijke vondst zou ons dorp nog meer de titel "KEISTAD" waardig doen zijn.

Namens de Archeologische Werkgroep Lichtenvoorde,

Carel Elferink

GERAADPLEEGDE LITERATUUR:

- * Borman, R. , 1980 : Oude beschavingen van de Lage Landen.
- * Schut, P. , 1991 : Een inventarisatie van neolithische bijlen uit Gelderland, ten noorden van de Rijn. NAR 11.

A A N W I N S T E N F O T O - A R C H I E F

- * 2 foto's van de uitgraving van de voormalige kasteelgracht achter A.H.
- ontvangen van G.Nijs.
- * reproducties van 10 dia's over boringen in Lieveelde, mei 1975.
- hiertoe in staat gesteld door B.Marijnusse/Lichtenvoorde.
- * 32 oude ansichtkaarten, vnl. de periode 20-er en 30-er jaren Lichtenvoorde.
- ontvangen van mevr. Bremer v.d.Laar te Soest.
- * 11 foto's van Harreveldse onderwerpen,
1 ansichtkaart van de kerk te Harreveld,
1 bidprentje t.g.v. overlijden van Th.A.M.Thielen,
-ontvangen van mevr. H.Thielen te Boxtel.
- * 16 kleurenfoto's met hedendaagse dorpsgezichten van Lichtenvoorde.
-ontvangen van fam. Eppingbroek te Winterswijk.
- * 300 dia's met als onderwerpen: oud Lichtenvoorde, oud Zieuwent,
oud Vragender, oud Winterswijk, project Kamplan, bezoek aan het Richtershuis, opgraving Tongerlo en diverse excursies.
-terugontvangen van G.Halink te Lichtenvoorde.
- * 5 foto's met details van het Richtershuis uit de 70-er jaren.
- ontvangen van mvr. Lelivelt te Lichtenvoorde

Alle gevers langs deze weg hartelijk dank.

G.J.A.Eppingbroek/secr.

PERSONALIA

In de periodiek no. 27 van juli 1993 stond een saldo van 132 leden vermeld. (Zonder B.Schutten). Uitgaande van deze stand zijn er in het tweede half jaar van 1993 de volgende mutaties geweest volgens de opname per begin december 1993.

Nieuwe Leden:

Stichting Deltaland	Broekboomstraat 31	Lichtenvoorde
Fam.Archief Ten Koppel	Postbus 659	Nieuwegein
H. te Walvaart	Lange Hofstraat 29c	Zutphen
B.H.M.te Vaarwerk	Stokkersweg 12	Eibergen
B.B.Rietbergen	Ribeslaan 4	Rotterdam

Allen nogmaals van harte welkom in onze vereniging.

Overleden:

F.Harbers (reeds in '92)	Weijnenborgerdijk 20	Lichtenvoorde
H.Kruip	Damstraat 7	Aalten

Bedankt per 31 december 1993:

D.Schrage	Schubertstraat 19	Lichtenvoorde
Mvr.M.H.J.Hulshof	Rapenburgsestraat 33	Lichtenvoorde
Mvr.M.M.v.d.Sluis	Distelvink 21	Maarn
Mvr.N.Verheul	Frans Halsstraat 10	Lichtenvoorde

Afgevoerd van Ledenlijst

M.G.Brands	Lichtenvoorde
------------	---------------

Adreswijziging :

H.B.M.Steentjes	Carel Looierstraat 3-20	Lichtenvoorde
mvr.B.G.Colenbrander	Rapenburgsestraat 33	Lichtenvoorde
Ds.F.A.Gijzel	Ravenhorsterweg 64	Winterswijk

Door de verwerking van deze mutaties is de stand van het ledental blijven staan op 132 per 1 jan. 1994.

Hierbij aangetekend dat tot nadere informatie de families Schutten en Kruip (overledenen) nog wel als lid staan aangemerkt.

Van de 132 leden komen er 28 van buiten de gemeente Lichtenvoorde.

G.J.A.Eppingbroek /secr.

A A N W I N S T E N B I B L I O T H E E K

In de tweede helft van 1993 mochten we de volgende aanwinsten noteren:

Boeken:

- Kleine Reeks no.1 : verhalen over de geschiedenis van Stad en Heerlijkheid Borculo.
Ontvangen van de Stichting Stad en Heerlijkheid Borculo.
- Jaarboek Achterhoek en Liemers 1994, nummer17.
Onder redactie van de Mr.H.J.Steenbergenstichting.
- De Achterhoek in Grootvaders tijd.
door G.J.H.Krosenbrink.

Periodieken:

- De Schaorpaol, no. 93/3 en 93/4
Periodiek van het Staringinstituut.
- Het Hoenderboom, no.22 en 23 van najaar 1993.
Periodiek van de Oudk.Vereniging Zieuwent.
- Freriksnieuws, no.65 en 66 van najaar 1993.
Periodiek van de vereniging "Het Museum" Winterswijk.
- Old-Nee, no.38 en 39 van najaar 1993.
Orgaan van de historische kring Neede.
- Old Ni-js, no. 21..1993
Kroniek van Eibergen,Beltrum,Rekken en Zwolle.
- Kronijk van Deutekom,Salehem en oock van Gander, no. 68 69 van 1993.
Ontvangen van de Oudheidkundige vereniging Zelhem.
- A.D.W.—april 1993 en aug.1993.
van Hist. Werkgemeenschap Aalten, Dinxperlo en Wisch.
- Groll, aanvulling juli 1993.
van Oudheidk. vereniging Groenlo.
- Gelders Erfgoed, no. 93/3 en 93/4.
van Gelders Oudheidkundig Contact.
- Alledaagse Dingen, no. 93/2 ,93/3 en 93/4.
Orgaan van Ned.Centrum van Volkscultuur.

Al deze boeken en periodieken (en vele andere) zijn in te zien en te leen bij onze bibliotheek.

Voor informatie contact opnemen met de bibliothecaris:

de heer J.C.Wansing, Wilgenstraat 6
71731 ZP Lichtenvoorde
Tel.: 05443-74299

G.J.A.Eppingbroek/secr.

INHOUDSOPGAVE:

1. Voorwoord van de redactie	pag.	1
2. Boerderijen rond Winterswijk	pag.	2
3. Poorten van Lichtenvoorde	pag.	3
4. Publicaties H.Kruij	pag.	6a
5. Brandgevaar	pag.	8
6. Volkspetitionement	pag.	12
7. Pastoraat Bruggink/Westerman	pag.	14
8. Aanstelling Bruggink	pag.	16
9. Armeuzorg in Lichtenvoorde	pag.	17
10. Oude Torenhaan Johanneskerk	pag.	18
11. Jeugdherinneringen	pag.	20
12. Archeologie: stenen bijl	pag.	23
13. Nieuws van de secretaris	pag.	25

ADRESSEN:

Vereniging voor Oudheidkunde te Lichtenvoorde:

A.J.Vos	Voorzitter	Patronaatstraat	43	tel.:75326
Th.A.C.Hulshof	Secretaris	Middachtenstraat	60	tel.:73716
G.J.A.Eppingbroek	Penningmeester wnd.secretaris	Koekoekstraat Winterswijk	16	tel.:05430 -15408
A.W.M.Polders	Redactie	Brechtstraat	3	tel.:74107
G.A.Th.M.Nijs	Archeologie	Past.Sandersstraat	13	tel.:76947

Digitale bewerking
Henk Hanselman
2013